

Ennen ja nyt - Historian tietosanomat

Eino Jutikkala ja yhteiskunnallinen muutos maatalouden historiassa

Kirjoittanut Petteri Norring
Julkaistu 2016-05-19 05:05:06

Vaikka Eino Jutikkalaa pidetäänkin perustellusti sosiaali- ja taloushistorian klassikkona, hänen agrarihistoriallisia johtopäätöksiään Suomen historiasta jäsentävät näiden yleisesti tunnettujen ulottuvuuksien lisäksi myös voimakas ideologinen ulottuvuus, joka nousee esiin muutoksen kuvaamisessa ja käsitteiden käytössä. Artikkelin myötä historiografinen kuva Jutikkalasta maatalouden historian tutkimuksen merkikhenkilönä tarkentuu entisestään.

Sea (microform). Lähde: Wikimedia Commons

1. JOHDANTO

Käsittelen tässä artikkelissa yhtä Eino Jutikkalan (1907-2006) agrarihistoriallisten tutkimusten pääteemaa, yhteiskunnallista muutosta. Historiallisen muutoksen teema kietoutuu tiiviisti Jutikkalan tieteiliseen uraan. Hänen monipuolisesta ja pitkistä urastaan on kirjoitettu, että hän edusti itse sitä yhteiskunnallista muutosta, jota tutki ja selitti.^[1] Suomalaisen yhteiskunnan rakennemuutosta ja Jutikkalan käsitteitä historiallisesta muutoksesta ei kuitenkaan kannata ohittaa vain kuittaamalla Jutikkalan tutkineen suomalaisen modernisoituvan yhteiskunnan historiaa, samalla kun hän itsekin edusti aikalaisilleen elämäntarinaan maaseudun säätyläiskartan kasvatasta yhtenä valtakunnan johtavana historiantutkijana teollistuvan Suomen pääkaupunkiyliopistossa.^[2] Muutos ja sen monimutkaisuus on nostettava esiin historiografisena haasteena Jutikkalan agrarihistoriallisissa tutkimuksissa, joiden keskiöön on usein totuttu asettamaan talonpoika ja historialliseksi kehystöromukseksi suomalaisen yhteiskunnan modernisaatio.^[3] Onhan muutos historiantutkimuksen merkittävä ajallinen kategoria, joka päästää menneisyyteen sisään tutkijan käsitteet nyky-yhteiskunnan ominaispiirteistä.^[4]

Eroitan artikkelissa historiografisen^[5] analyysin avulla Jutikkalan tutkimuksista kaksi erillistä tasoa. Toisaalta tutkin historian eli menneisyyden esittämistä ja toisaalta tarkastelen historian ymmärtämistä ja selittämistä.^[6] Pöimän Jutikkalan tutkimuksista esiin ilmii, jote hän esitti lukijoille Suomen yhteiskunthistorian kannalta olennaisia asioina. Representaatiotason lisäksi tarkastelen Jutikkalan käsitteitä, joiden avulla hän ymmärsi kyseiset ilmiöt Suomen historian ja hänen historiankäytöksensä kannalta merkityksellisinä. Näin tarkasteluni keskittyy analyysimaan, miten ja minkälaisien ilmiöiden välityksellä Jutikkala ymmärsi historian kehittyvän. Artikkelini näyttää, että Jutikkalan ajattelussa korostuvat sosioekonomisten seikkojen lisäksi myös ideologiset, aatteelliset tai maailmankatsomukselliset ilmiöt. Näiden ulottuvuuksien avulla Jutikkala hahmotti tutkimuksissaan siirtymän varhaisen uuden ajan valtiokeskeisestä yhteiskunnasta dynaamisen liberalistisen maailmankatsomuksen koossapitämään porvarilliseen kansallisyhteiskuntaan.

Keskityn tarkastelemaan ensisijaisesti Jutikkalan käsittelemiä sosioekonomisia ilmiöitä, jotka artikkelissa on ymmärretty laaja-alaisina yhteiskunnallisina prosesseina erotettuna erityisemmistä teknisistä ja etnografisista ilmiöistä, joita toki on omat yhteiskunnalliset funktionsa, ja joita Jutikkala innokkaasti esitteli kotiseutu- ja maataloushistoriaa kiinnostuneelle yleisölle.^[7] Näkökulmaa tukee se, että Jutikkala käytti muutoksen kuvaamiseen yhteiskunnan kattokäsitteitä: hänelle suuri muutos tapahtui feodaalisesta yhteiskunnasta porvarilliseen, säätö-yhteiskunnasta luokkakäsitteeseen tai kartanoyhteiskunnasta kapitalistiseen tuotannon jäsentämään moderniin yhteiskuntaan. Artikkelini näyttää, että Jutikkalan ajattelussa korostuvat sosioekonomisten seikkojen lisäksi myös ideologiset, aatteelliset tai maailmankatsomukselliset ilmiöt. Näiden ulottuvuuksien avulla Jutikkala hahmotti tutkimuksissaan siirtymän varhaisen uuden ajan valtiokeskeisestä yhteiskunnasta dynaamisen liberalistisen maailmankatsomuksen koossapitämään porvarilliseen kansallisyhteiskuntaan.

Aloitin artikkelini selvittämällä Jutikkalan käsitteitä omistamisen, maatalouden historian ja suomalaisen yhteiskunnan välisestä yhteydestä. Tämän jälkeen tarkastelen Jutikkalan käsitteitä maanluonnoista ja feodalismista, jotka muodostivat hänelle uhan Suomen historiaa ja sen olemusta vastaan. Kolmannessa osassa siiryn tarkastelemaan 1700-luvun suurta muutosta, joka sammuttaa säätö-yhteiskunnan ja asettaa suomalaisen yhteiskunnan modernisaation tiileradalle. Johtopäätöksissä teen yhteenvedon ja tarkastelen havaintojani suhteessa 1800-luvun maatalouden vallankumoukseen.

Jutikkalan pitkä tutkijan ura pitää sisällään monia merkittäviä agrarihistoriallisia tutkimuksia, jotka kannattelevat hänen mainettaan agrarihistorian suurena auktoriteettina ja klassikkona^[8], jonka perustuksiin suuressa määrin nykyinen talous- ja sosiaalhistoriallisesti painottuva agrarihistoriallinen tutkimus on rakentanut uudet ja tarkentuneet johtopäätöksensä. Jutikkalan mittavaa uraa ei vielä ole historiografisessa analyysissä tarkasteltu lainkaan riittävästi suhteutettuna siihen, kuinka paljon historiantutkimusten merkikhenkilöiden tutkimusten systemaattinen tai tapauskohtainen analyysi auttaa tutkijayhteisöä ymmärtämään historiantutkimuksen keskeisiä haasteita, muotoja ja ominaispiirteitä. Tämä artikkeli lisää ymmärrystä Jutikkalan tieteellisistä tutkimuksista ja kuvaa hänen tutkimustensa agrarihistoriallisten teemojen, suomalaisen yhteiskunnan suurten kansallisten kertomusten ja historiallisen muutoksen suhdetta.

2. OMISTAMINEN SUOMALAISEN YHTEISKUNNAN LAILLIUSPERIAATTEENA

Talonpoikaistella historialla on vankka asema pohjoismaisessa historiakulttuurissa, sillä talonpojat ovat olleet suurin yhteiskuntaryhmä ja eläneet suhteellisen vapaana ja itsenäisenä ryhmänä läpi kirjoitetun historian.^[9] Suomessa ”vapaa” perintötilallinen talonpoika – erotettuna vuokratilajilijöistä ja muista maaseudun ihmisistä – nousi suomalaisiksi tyypiksi ihmiseksi jo 1800-luvulla suomalaisen menneisyyden ja kansallisen heräämisen yhteyden ymmärtäneiden historiantutkijoiden teksteissä.^[10] 1900-luvun alussa vauhdikkaasti modernisoituvia historiantutkimus tarvisi uusia ajankäsitteitä standarditutkimuksia yhteiskunnallisesti merkittävistä aiheista, jollaiseksi myös talonpoikaiston historia koettiin. Kulttuurihistoriallisen koulukunnan avainhenkilö Gunnar Suolahden mielestä talonpojat eivät vielä 1900-luvun alussa olleet saaneet osakseen arvoistaan historiaa. Myöhemmin Suolahti ilmaisi toivoensa, että hänen oppilaisensa ja kollegansa Jutikkala olisi sopiva tutkija tarttumaan aiheeseen muun muassa hänen maaseutuun ja talonpoikaiseen kartanoympäristöön liittyvän taustansa takia.^[11] Jutikkalan tehtäväksi tulikin myöhemmin kirjoittaa Suomen talonpojan historia ja liittää tuon yhteiskuntaryhmän tarina omistamisen ja valtion perustavanlaatuisten instituutioiden yhteyteen.^[12]

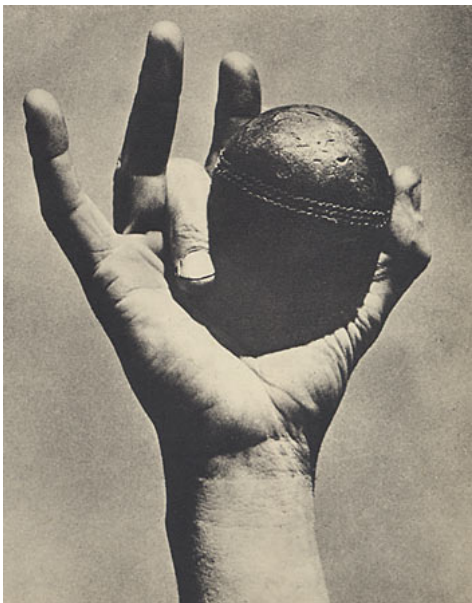
Taustansa lisäksi Jutikkala oli jo uransa alkuvaiheista alkaen erikoistunut maaseutua käsittelevään sosiaalhistorialliseen tutkimukseen. Väitöstutkimuksensa 1700-luvun kartanolaitoksesta (1931) jälkeen hän jatkoi saman aihepiirin parissa Sääksmäen pitäjän historiaa (1934), samalla kun toimi Suomen kulttuurihistorian toimituskunnan sihteerinä.^[13] Agrarihistorialliset aiheet johtivat hänet pohtimaan 1930-luvulla muinaisen omistusoikeuden syntyä ja kehitystä, sillä työskennellessään vuosikymmenen lopulla *Suomen talonpojan historia* parissa hän kirjoitti useita tutkimuksia, joiden välityksellä hän pyrki muuttamaan kuvaa suomalaisesta omistushistoriasta.^[14] Jutikkalan hypoteesin mukaan yksityisomistus oli historiallisesti määräävä muoto Suomen historiassa ja siten myös suomalaisuutta kulttuurisesti määrittävä tekijä.

Jutikkalan kiinnostus maanhallintaan ja omistusoikeuksiin liittyi Suomen historian lisäksi yleisempiin yhteiskunthistoriallisiin ilmiöihin. Maahan, viljelyyn ja omistamiseen kytkeytyi vanhakantainen, agrariainen säätö-yhteiskunnan, *ancien régime*n sosioekonominen dynamiikka. Maa oli yhteiskunnallisesti merkittävä pääoma, koska sen tuotosta syntyi suuri osa ravinnosta yhteisön jäsenille.^[15] Oli selvää, että joku asutti ja viljeli maata, mutta ei kuitenkaan ollut välttämättä oikeutettu päättämään itsenäisesti, mitä hän tekisi tuottamallaan tuotteella. Maatilan ja sen tuotteiden hallinta olivat ratkaisevasti eri asia.^[16] Taloudellinen ja poliittinen valta liittyivät ja tämän seurauksena omistus ja maaresurssien hallinta oikeudet liittyivät verotukseen, mikä puolestaan on eurooppalaisessa poliittisessä ajattelun historiassa ollut avain hallitsijan ja alamaisten välisen vallan ymmärtämiseen. Jos esimerkiksi maan nähtiin kuuluvan ensimmäiseksi hallitsijalle ja vasta sen jälkeen alamaistalle, on ymmärrettävää, että hallitsija saisi päättää maan käytöstä ja verotuksesta. Toisaalta jos maan nähtiin ensisijaisesti kuuluneen sitä asuttaneille ihmisille ja vasta sen jälkeen ihmisten valitsemalle hallitsijalle, verotus oikeus alistui ihmisten hyväksynnälle ja hallitsijan nooli muuttui erilaiseksi. Kyse on sisällällisen hallinnon periaatteista. Juuri tähän teemaan ottivat kantaa kirjoituksillaan muun muassa länsimaisen yhteiskunnallisen ajattelun klassikot Jean Bodin, Thomas Hobbes ja John Locke, jotka kaikki käsitelivät teemaa historiallisessa viitekehyksessä. He pyrkivät perustelemaan oman aikansa legitiimiä valtiota hahmottelemalla kehitystä, jossa valtiota ei vielä ollut ja yksilöt muodostivat yhteisön, josta vähitellen kehkeytyi valtio.^[17] Jutikkalan tutkimuksista voidaan mielestäni havaita samanlainen ulottuvuus, jonka välityksellä hän ymmärsi omistamisen historian ja yhteiskunnallisen kehityksen suhteen.

Suomi sai Jutikkalan mukaan alkunsa valtakausista, kun yksilöinä toimineet uudisraivaajat alkoivat viljellä maata vapaina maanomistajina nykyisen Suomen alueella. Hänen mukaansa ”uus yhteiskunta ei rakentunut vanhoille raunioille, eivätkä maantilijat saapuneet tänne kiinteinä ’heimoina’ tai edes suurina kansanjoukoina, vaan yhteiskunnallinen järjestyminen tapahtui vasta Suomessa.”^[18] Suomalainen yhteiskunta syntyi siis Jutikkalan mukaan yksilöistä, jotka tulivat nykyisen Suomen alueelle ja vasta täällä suomalaisen yhteiskunta alkoi kehittyä. Sitten kun ”historiallisen ajan” ensimmäinen asutusalue löydettiin, kyseessä olikin jo ruotsalaisten suorittama muuttoliike. Tässä Jutikkalan hahmottamassa kehityksessä 1900-luvun kansalliset rajat vaihtuivat taustalla perimmäistä kontekstina historialliselle muutokseksi.^[19] Jutikkala kiisti suomalaisen heimon muinaisen muuttoliikkeen ja painotti suomalaisuuden kehittymistä sillä maantieteellisellä alueella, jolla Suomi 1900-luvulla sijaitti. Kyse oli historian lisäksi myös suomalaisuuden ominaispiirteistä. Jos 1900-luvun Suomen alueen olisi asuttanut heimo, joka olisi kehittynyt jo jossain muualla, olisi se samalla tarkoittanut, että suomalaisuuden ydin ei olisi ollut sidottu maantieteellisesti juuri tähän alueeseen. Silloin suomalaisuuden ydintä ei olisi määrittänyt uudisraivaamisen, maanviljelyn ja omistamisen kautta syntyvän vapauden voima.

Jutikkala lähestyi uudisraivaamisen avulla yksityisomistamisen käsitettä, joka yhteisomistamisen lailla on keskiajan ja uuden ajan alun kohdalla ongelmallinen käsite, koska silloin jää huomioimatta yliomistuksellinen ulottuvuus, jossa omistamista jäsentää samaan kohteeseen liittyvät päällekkäiset omistusoikeudet ja taloudelliset valtasuhteet ja jossa maataloustuotannon ylijäämän haltuunotolla on olennainen merkitys.^[20] Ongelmallisuudesta huolimatta yhteis- ja yksityisomistuksen käsitteitä on määrittänyt maomaisuudesta käytetty keskustelua historiantutkimuksessa jo 1800-luvulta alkaen. Asiaan ovat vaikuttaneet myös kapitalistisen ja kommunistisen yhteiskuntakatsomusten välinen hegemoninen kilpailu, mikä näkyi myös Jutikkalan historian ymmärtämisessä. Jutikkala otti esimerkiksi tietoisista etäisyyttä 1800-luvun tulintatraditioon, jossa muinaisen omistus oli tulkittu hänen mukaansa virheellisesti yhteisomistukseksi, esimerkiksi väittämällä venäläisten MIR-tilojen olevan peräisin muinaisilta ajoilta.^[21] Hänen mukaansa väärät käsitteet juontuivat 1800-luvun edistysuskon synnyttämästä yksinkertaisuudesta, jossa suuri historiallinen muutos tapahtuu siirtyäessä agrariaisesta yhteisomistuksesta yksityisomistukseen.^[22] Jutikkala kritisi myös sitä, että yhteisomistuksen aikaisempi painoarvo oli syntynyt deduktiivisen päättelyn avulla. Se ei sopinut hänelle, koska hän ymmärsi suomalaisen yhteiskunnan kehittyneen olennaisista osin alhaalta ylöspäin, erityisesti yleiseen.^[23] Tällainen induktiivinen malli sopii Jutikkalan käsitteeseen suomalaisuudesta, joka oli saanut perimmäisen kulttuurisen hahmonsala talonpoikaisuudesta.

Jutikkalan yksityisomistusta painottanut tulkintansa pohjasi Väinö Voionmaan tutkimuksiin, joissa hän oli selvittänyt asutus- ja omistushistoriaa sekä tutkinut ”alkutiloja” ja verolukujen jakautumista sukupolvisissa siirtymissä.^[24] Jutikkala sai tästä mallia historiallisen kehityksen esittämiseen: ”omistus oli aluksi tilapäistä, kuten nautintakin, mutta kun peltoviljely alkoi, syntyi pysyvä yksityisomistus. Työ loi omistuksen, kuten Voionmaa karjalaisen heimon historiaansa on osoittanut, ja omistuksen rajojen merkitseminen oli suorastaan uskonnollinen kokemus.”^[25] Muinaisen yksityisomistuksen selvittäminen lämmitti Jutikkalan mieltä vielä kokeneena historiantutkijana, jolloin hän muisteli nuoruutensa taistelua hallitsevia mutta väänä käsitteiksi vastaan ja sitä, kun päätyi itse ä ”teorioita piittaamatta ä” yksityisomistukseen ja yksittäisasutukseen.^[26] Tätä taistelua hän ei kuitenkaan käynyt yksin; historiantutkimus oli tuolloinkin kansainvälinen ja ideat liikkivat tekstien muodoissa historiantutkijalta toiselle. Eurooppalaisista tutkijoista Jutikkalaa inspiroivat yhteisomistusta kritisoineet keskiaikainen erikoistuneet historiantutkijat Alfons Dopsch (1868-1953) ja Numa Denis Fustel de Coulanges (1830-1889).^[27] Yhteisomistuksen sijaan yksilön uudisraivaajamalliteollisuus nousi Jutikkalan historian- ja yhteiskuntakäsitteissä yhteiskunnallisen valittamisen perusta ja valtiotavallan laillisuusperiaate. Jutikkala selitti historiaa vastakkain asetuksen välityksellä, jossa ääripäät olivat todennäköisen pyhän yksityisomistuksen ja luulotellun, teoreettisen, sekä romantiikasta voimaa ammentaneen vääränlaisen yhteisomistuksen välillä.

Jutikkala selvitti tutkimuksissaan muinaisen talonpoikaisen yksityisomistuksen historiaa, jota hän piti hyvin merkityksellisenä suomalaisen yhteiskunnan kehityksen kannalta. Kuva: Iverson Grip, Wikimedia Commons

Yksityisomistamista painottaneen tulkinnan avulla Jutikkala kritisoi perinteisiä suomalaisen historian tutkimuksen kannatelemia näkemyksiä. Y.S. Yrjö-Koskinen oli ollut sitä mieltä, että koulut saivat alkunsa yhteisten kyläpeltojen jakauduttua yksityisille viljelijöille. Jutikkalan mukaan Yrjö-Koskisen käsitys menneisyydestä ei ollut pelkästään virheellinen, vaan hänen teoriansa yhteisomistuksesta oli väärin ihanteiden synnyttämä.^[28] Tässä näkyi selvästi, että Jutikkalan kielteinen suhtautuminen teorioihin johtui siitä, että teorioiden avulla vääränlaiset ihanteet vaikuttavat historian tutkimukseen. Mielenkiintoista on, että vaikka hän kritisoikin (virheelliseen) teorian perustaneita käsityksiä, hänen omat näkemyksensä olivat myös todennäköisyyksiin tai tapauskohtaisiin selityksiin perustuneita yleistyksiä. Jutikkalan analyysi muinaisista suomalaisista omistussuhteista perustui osaksi vakuutelluun suhteellisen vaman empiirisen tiedon sijaan, sillä esimerkiksi *Suomen talonpojan historiassa* hän liitti yksityisomistuksen muinaiseen aikaan oletuksella yksityisomistuksen todennäköisyydestä: ”Emme voi osoittaa, että jo varhaisella keskijalalla lounaisissa maakunnissa tavattava pelto-omistus olisi syntynyt samaan tapaan kuin se sai alkunsa savo-karjalaisella alueella paljon myöhäisempänä aikana, mutta ei ole myöskään mitään perustetta väittää päinvastaista.”^[29]

Jutikkalan painottaman alkuperäisen ja muinaisen yksityisomistuksen takia hän pohti toistuvasti, miten ja miksi maa kuitenkin lohkoitti niin useisiin lohkoihin sarkajaossa.^[30] Sarkajako oli hänelle varhaisen pohjoismaisen valtion ”veroherruudellinen” ratkaisu maaseudun tuoton jakoon edelleen ja siten hän pystyi esittämään Pohjoismaat erillään muista eurooppalaisista valtioista. Vaikka sarkajako oli talonpoikainen menetelmä, sarkajakon historia kuvasi Jutikkalan mukaan myös valtion kehitymistä ja kruunun vahvistuvaa veroherruutta, jonka hän ymmärsi feodaaliselle yhteiskunnalle vieraana ilmiönä: ”Meikälainen, matemaattisen säännöllinen sarkajako edellytti kruunun veroherruutta ja talonpoikaisvaltaista kyläyhteisöä. Keski-Euroopasta, Tanska mukaan luettuna, puuttui kumpiakin ja niiden tilalla oli feodaaliherruus.[–]Mitä useampi feodaaliherra, sitä epäsäännöllisempi jako.”^[31] Feodaaliset maanherrat eivät pystyneet kompromisseihin maanjaosta, koska heidän toimintaansa vaikuttivat itsekkäät pyrkimykset, jotka olivat ristiriidassa tärkeän muinaisen pohjoismaisen historiallisen seikan kanssa – nimittäin, että ”Pohjojan keskiaikaiset lait tunsivat käsitteen sukutilallinen.”^[32] Tähän näkemykseen perustuu Jutikkalan historian- ja yhteiskuntakäsityksessä olennainen vapaan talonpojan historiallinen ulottuvuus, jossa yhdistyvät itsenäisen talonpojan, taloudellisen individualismin, perustuslaillisen yhteiskunnan ja eurooppalaisen sivistyshistorian ulottuvuudet: ”Suvun ja maan yhteenkuuluvaisuudesta ja tähän liittyvien käsytysten merkityksestä koko eurooppalaisen sivistyksen syntymiselle ja kehitykselle olisi helppo pitää laaja esitelmä.”^[33]

Jutikkalan tavassa selittää yhteiskunnallinen kehitys nousee yksilöllähtöinen teoria omistamisesta ratkaisevaan rooliin. Jutikkalan tutkimusten yksi kantava piirre onkin se, kuinka hän esitti pohjoismaisen talonpoikaisen vapauden kunniakasta historiaa ja samalla kuitenkin esitti uutta historiaa uuden ajan alun yhteiskunnasta, jossa taloudellinen ja poliittinen valta liittyivät ja päällekkäiset omistussuhteet synnyttivät väkivaltaisia konflikteja yhteiskuntaan. Hänelle yksityisomistuksen suomalaisen yhteiskunnan ominaispiirteenä muovasi maataomistavasta talonpojasta tärkeimmän toimijan suomalaisen yhteiskunnan kehityksen ilmentäjänä. Tämän seurauksena Jutikkala oli myös muiden vuosikatojen osalta jäljittävä yhteiskunnallisia muutoksia agraariyhteiskunnan omistussuhteista, sillä maatalous taloudellisenä toiminnan kenttänä oli muuten *ancien régime*n aikana vielä staattisessa tilassa.^[34] Maanomistuksen muinaisen historia toimi Jutikkalan tutkimuksissa tulevan muutoksen kannalta käsitteellisenä kehikönä, minkä seurauksena maatalouden historialla oli Jutikkalan historiallisessa selittämässä yksi kehityssuunta; tehostua niin, että talonpoikainen yksityisomistus tulisi vahvistetuksi ja maanluontoinen sekaannus virallisesti lakanneeksi.^[35]

3. FEODALISMI JA SEKAVAT MAANLUONNOT YHTEISKUNNAN UHKANA

Jutikkalan agraarihistorian merkittävä käsite – talonpoika – sai syvimmin merkityksensä omistamisesta. Määritelmä johti hänen historian selittämiseensä asetelmaan, jossa jaetut ja sekavat omistusoikeudet ja herruudellinen yllömistäminen feodaalisena maanherruutena olivat talonpojan – ja siten myös suomalaisen agraariyhteiskunnan historian – kannalta kielteisiä ilmiöitä.^[36] Hän tarkasteleikin useissa varhaisista uutta aikaa käsittelevissä tutkimuksissaan kysymystä pohjoismaisen yhteiskunnan feodaalisuudesta, omistussuhteiden vaikutusta yhteiskuntaryhmien välisiin suhteisiin ja toisaalta sitä, miten koko ajan kehittyvä ja voimistuva valtio kipaili aatelin kanssa maanhallinnasta, jonka vaikutuksesta talonpoikien asema saattoi heikentyä.

Feodalismien käsite on pahamaineisen epäselvä, häilyvä ja moniaalle levävä, mikä on johtanut kirjaviini määntelmiin ilmiön ominaispiirteistä.^[37] Jutikkalalle, jonka feodalismikäsitteestä ovat kirjoittaneet Jouko Nurmiainen ja Mikko Piippo^[38], feodalismi oli asayhteydestä riippuen oikeudellinen, ideologinen tai taloudellinen ilmiö ja tämän lisäksi aikakautta yleisesti luonnehtinut jäsenyyseriaate. Nämä kaikki ulottuvuudet vaikuttivat Jutikkalan katsannossa heikentävästi joko yhteiskunnan funktioihin tai talonpojan asemaan ja varhaisesta uudesta ajasta tuli hänen esityksissään yhteiskuntahistoriallisesti sekavaa aikaa.^[39] Jutikkalan mukaan ”laadullisesti jaetun omistusoikeuden” teorian lisäksi yksi olennaisimmista feodalismien tunnuspiirteistä oli valtion alueella tapahtuva vallansirto julkiselta alueelta yksityiselle eli sosioekonominen vallan pilkkoutuminen. Kruunu lahjoitti verotusoikeutta aatelille ja siten loi feodalismia suomalaisen yhteiskuntaan. Tämän seurauksena mielivaltaisuus – yksi Jutikkalan feodalismiin liittämiä piirteistä – lisääntyi, sillä feodaalista kartanovallan tuomiovaltaa käytettiin ”siellä täällä” ilman lain voimaa.^[40] Esimerkiksi Jokioisten läänityskauden riitojen käsitelyssä Jutikkala piti maanherra Cruusin talonpoikien kanssa sopimia veroja laittomina, mutta kerta toisensa jälkeen ne sovitettiin laillisiksi maanherran päätöksellä.^[41] Yksityistetty taloudellinen valta ei kuitenkaan johtanut siihen, että kruunun valtaa olisi kokonaisuudessaan kistetty. Jutikkala selitti tässä feodalismien juontuvan kruunun toiminnasta, jolloin feodalismissaan ”vallan lähtökohta oli silti yhäällä”^[42]. Tämä muotoilu sai Jutikkalan esittämään, että feodalismi oli ”periaatteessa itsevaltiutta, joka ei kuitenkaan käytännössä voinut toteutua.”^[43] Feodalismi liikkuu Jutikkalan historiallisessa ymmärtämisessä irti todellisuudesta.

Näin nousee esiin Jutikkalan käsitys feodalismista hierarkkisenä teoriana, joka oli irrallaan todellisuudesta ja suomalaisen yhteiskunnan historiallisista perusteista. Silti samanaikaisesti feodalismi liittyi Jutikkalan selityksissä siihen, miten kruunun valta asemoitui suhteessa muiden yhteiskuntaryhmien valtaan. Jutikkalan mukaan feodaalisessa yhteiskunnassa kuninkaalla oli täysi valta, jolloin kruunulla oli oikeus määrätä läänityksiä.^[44] Tässä määntelmässä kruunun valta oli siten suurempaa kuin esimerkiksi muinaiseen nautintaan perustunut sukoikeus, mikä puolestaan tarkoittaa, että suomalainenkin yhteiskunta oli Jutikkalalle feodaalinen varhaisella uudella ajalla, jolloin talonpojat menettivät sukoikeuksiaan. Jutikkala totesi, että ”feodaaliyhteiskunnassa ei voi olla sanan täydessä mielessä maata omistavaa talonpoikaa, ei voi olla talonpoikien paikallista itsehallintoa, eivätkä talonpojat voi osallistua valtiopäiviin, sen paremmin kuin sotamiehet voivat lähettää päätösvaltaisia edustajiaan päämajaan.”^[45] Kuten tässä kuitenkin tulee esiin, hänen käsitys oli feodalismista niin laaja, että yhdenkin seikan toteutumattomuus tarkoitti käytännössä sitä, että Pohjoismaat eivät olleet missään vaiheessa feodaalisia yhteiskuntia hänen tarkoitamassaan laajassa mielessä. Hän pehmensi ja monimutkaisi määntelmäänsä lisäämällä, että vaikka läänityksiaot lakkautettiin Euroopassa, niin silti feodalismien historiallinen perinne saattoi hyvinkin vaikuttaa yhteiskunnassa.^[46] Taloudellisen ja poliittisen vallan lisäksi feodalismiin liittyi Jutikkalan selityksissä vahva ideologinen ulottuvuus, jollaisena feodalismi sitten vaikutti varhaisella uudella ajalla suomalaisessa yhteiskunnassa. Lisäksi feodalismien historiallinen perinne ei ollut sidoksissa mihinkään erityiseen aikakauteen, vaan feodalismi vaikutti jatkuvasti Jutikkalan tavassa selittää yhteiskunnallista muutosta.

Jutikkalalle feodalismi ei ollut pohjoismaissa yleinen ilmiö, mikä johtui suureksi osaksi historiallisista tekijöistä, joista hän nimesi erityisesti maanomistuksen muinaisen perinteen, räisän omintakeisen kehittymisen, kuninkaanvallan luonteen, kruunun ja ylimystön välisen valtakamppailun ja pohjoismaisen yhteiskunnan kotikotisuuteen.^[47] Jutikkalan käsityksissä maaseudun olosuhteet muuttuivat olennaisesti 1600-luvun läänityskaudella, jolloin talonpojat alistuivat feodaalisten maanherrojen valtaan. Julkinen veroalamaisuus oli vaihtunut osittain persoonalliseen alustalaisuuteeseen.^[48] Suomessa ilmiö ei silti vahvistunut Jutikkalan mielestä liiaka, sillä taloushistoriallisesti tarkenäköisen Jutikkalan mukaan vähäiseen feodalismiin vaikutti, että Suomessa oli hyvin vähän ihmisiä ja maaseudulla työvoimasta pulaa. Hän painotti, että kun kaikkia näitä seikkoja tarkastellaan yhdessä, niin on selvää, että feodalismi tuli Ruotsin ulkopuolisena kasvannaena. ”Vasta uudella ajalla feodalismi alkoi tunkeutua valtakuntaan.”^[49] Näin hän jälleen toi esiin feodalismien ideologisen leviämisen merkityksen, kun ”Ruotsi-Suomeen tunkeutui suurvaltakaudella roomalaisen oikeuden mukana feodaalisia käsityksiä talonpoikien maanantunnasta.”^[50]

Suomalaisen yhteiskunnan historia ja feodalismi olivat suurimmaksi osaksi yhteen sovitettamaisia Jutikkalan historiallisissa esityksissä.^[51] Vaikka edellisessä osiossa huomasimme, että Jutikkala kritisoissaan 1800-luvun tutkimuksen virheellisiä käsityksiä muinaisen yhteisomistuksen yleisyydestä kritisoi Yrjö-Koskista, päätyi hän 1600-luvun lahjoitusten historianassa Yrjö-Koskisen kanssa samansuuntaisiin johtopäätöksiin. Tautalla vaikuttivat Jutikkalan käsitykset feodalismista Suomen historian kannalta vierasperäisenä ilmiönä.^[52] Hän erotti feodalismien Suomen historian kannalta merkittävistä asioista. Tämä näkyi muun muassa siinä että feodalismi ei hänen mukaansa pureutunut ajatusrakennelmaa suomalaisen yhteiskuntaan ja vaikuttanut talonpoikaiston ja maalaisrahaan rakenteeseen. Ennen kaikkea Jutikkalan mukaan sillä ei ollut vaikutusta yhteiskunnan perustaan.^[53] Siitä kertoi sekin, että vieras baltti-aateli oli kotimaisia aatelien feodaalimpi: ”Suomeen Baltiasta suurvaltakauteen muutanut aateli sen sijaan osoitti suurempaa harastusta tätä feodaalilaitoksen kasvannaista kohtaan.”^[54] Vaikka Jutikkalalle Pohjoismaat olivatkin osa länsi-eurooppalaisia sivistyshistoriaa, niin feodalismien puole erotti Suomen ja muiden Pohjoismaiden historiaa tässä suhteessa myönteisesti muun läntisen maailman historiaa. Feodalismi olikin keskijalalla 1700-luvulle asti yhteiskuntaa globaalisti äsytäntänyt kattokäsite, josta Pohjoismaat olivat poikkeus.^[55] Jutikkala suhtautui kuitenkin kriittisesti siihen, että itäisen Euroopan feodalismia olisi tarkasteltu kapeasti vain itäskalais-balttilaisesta valloittelusta näkökulmasta. Hänen mukaansa suurimmassa osassa itäistä Eurooppaa aateli oli kansallista ja alustalaisuude ei perustunut valloittukseen, jolloin kyseessä oli pikemminkin tuotannollinen ratkaisu: ”Taloushistorian tutkija näkeekin maaojruudessa väestököyhän maataloudellisen ylituotantoalueen yhteiskuntamuodon.”^[56] Näin hänen pohjoismaisesta kulttuurista erottama feodaalisuus olikin itäiselle Euroopalle tyypillistä, sillä Baltian ja Itämeren viljantuntuoalueilla aateliset tavoittelivat suurviljelyä.^[57]

Agraarisen kehityksen ja kokonaisyhteiskunnallisen muutoksen kannalta feodalismi oli Jutikkalalle valtakuntaa hajauttanut kielteinen ilmiö, joka heikensi tehokkuutta. Aateliset maanomistajat käyttivät feodaalisella aikakaudella taloudellisen voiton korolla elämiseen. Maan synnyttämät tuotot sijoitettiin kerskailuttamiseen eikä sitä useimmiten investoitu takaisin taloudelliseen toimintaan. Maanherruudellisen yllömistämisen perustuiin useimmiten instituutioihin ja poliittisiin statuuetteihin eli sen pohjalla oli ulkotaloudellisuus säädöksinä. Näitä Jutikkalan käsityksiä selventää se, että feodalismi edusti valituksen poliittisen ideanin ja John Locken teoitä painottavan yksityisomistuksen teorian kannalta vastakkaisia tilaa, jossa omistaminen oli ennen kaikkea poliittista. Poliittisen omistamisen oikeutus ei noussut työstä tai tuottavasta toiminnasta. Jutikkalalle feodalismi oli kielteinen ilmiö, koska feodaalinen yhteiskunta, jossa maanomistus oli poliittista valtaa, kohotti maa-aristokratian säätyrivilegioiden avulla valtaan. Tämä tapahtui talonpoikien kustannuksella: ”Teoria kahdenlaisesta omistusoikeudesta kielsi talonpojilta omistusoikeuden viljelemäänsä maahan.”^[58] Jutikkalan historiankäsityksessä moraalinen oikeus omistaa, feodalismi, hierarkisuus ja sääty-yhteiskunta liittyvät olennaisesti toisiinsa.

Jutikkalan käsytysten mukaan omistusoikeus oli moraalisesti jakaantunut vain oikeuspuolneiden teorioissa. Teoria oli unohtanut, että talonpojalla ylimuistoista ajoista Ruotsi-Suomessa oli ollut täydellinen omistusoikeus maahansa, kruunun esittäessä vaatimuksensa vain viljelemättömiin takamaihin, erämaihin ja pitäjien tai kirkkunktien sekä maakuntien yhteisimaihin, ja että kun keskijalan lopussa ja eritoten Kustaa Vaasan aikana talonpojan omistusoikeudelle asetettiin eräitä rajoituksia, niin määräväinä olivat ensi sijassa käytännölliset näkökohdat, etupäässä kruunun pyrkimys turvata jatkuva verojen saanti tiloilta, joskin jo Kustaa Vaasa tuki näitä määräyksiä kaikista

Vapaan talonpojan muinainen kunniakuusja 1600-luvun teoreettinen – ulkoa istutettu ja väärin ihanteiden kyllästä – feodalismi eivät kohtaa harmonisesti Jutikkalan historiankäytössä. Hän asetti feodalismien teorian sosioekonomisen historian monimutkaisuuden aate- ja oikeushistoriallisen esittämisen taakse ja samalla vastakkain muinaisen suomalaisen talonpoikastradition kanssa.^[60] Olen sitä mieltä, että feodaalisessa yhteiskunnassa konkretisoitu Jutikkalan karastava väärä ideologia, ja siitä hän ei sitonut feodalismia erityisesti mihinkään aikaan ja paikkaan, vaan saattoi kuvata sääty-yhteiskunnassa vallinneita privilegioiden synnyttämiä valtasuhteita feodalismiksi ja sitä vieraaksi suomalaista yhteiskuntaa ulkoavaksi ilmiöksi. Hänen konstruoimassa kansallisessa historiassa talonpoikien omistamisen vahvuus ja sen vaihtelut muodostavat eräänlaisen u-kirjaimen muotoon asettuvan käyrän, jossa talonpoikaisen omistamisen kannalta myönteinen muinaisuus ja nykyisyys heikentyvät 1600-luvulla.^[61] Nykyaikainen ja muinainen ykstyinen omistusoikeus lähenevät toisiaan ja 1600-luvun yhteiskunta päälekkäisine omistuksineen sekä kruunun ja aatelin suorittamine ylijäämän haltuunottoineen muuttuu niiden suhteen keltaiseksi esimerkiksi. Ylijäämää haltuun ottava kruunu, liian voimakas ja epäinhimillinen valtio oli Jutikkalalle keltaisen ilmiö.^[62] Näin 1900-luvun hegemoninen taistelu – länsimaisen, liberaalin yhteiskunnallisen ajattelun ja itämaisen, kommunistisen ajattelutradition välillä – jäseni Jutikkalan ajattelua.

Feodalismi ja siihen liittyvät maaojmuutumat Jutikkalan tutkimuksissa historiallisista ilmiöistä uhkaksi suomalaiselle yhteiskuntajärjestelmälle ja yksilön autonomialle. Kuva: Reeve and Serfs. Lähde: Wikimedia Commons.

Jutikkalan käsitys maanluonnoista jäi yhdeksi hänen merkittävimmistään sosiaalihuollisista kontribuutioista Suomen ja Pohjoismaiden agraarihistoriassa. Kästysjaetuista omistusoikeuksista kulkee lähes sanasta sanaan vuosikymmenestä toiseen hänen tössään ja muun muassa Antti Kujala on tutkinut 1600-luvun sosioekonomisia valtasuhteita Jutikkalan käyttämää problematiikkaa syventäen.^[63] Kun Jutikkala oli ensin määritellyt muinaisen omistamisen ja toisaalta sen avulla liittänyt Suomen eurooppalaiseen henkiseen traditioon, joihi siitä tilanne, jossa sekaantumat maanluonnoissa olivat haitallisia suomalaisen yhteiskunnan ja eurooppalaisen traditioon yhteydelle. Feodaalisen jaetun omistamisen aikakausi uuden ajan alussa oli vain väli vaihe, todellisuuden ulkopuolella oleva teoria, jonka sääty-yhteiskunnan vähittäinen sortuminen ja maatalouden ja teollisuuden vallankumouksen jättivät vähitellen taakseen.

4. 1700-LUVUN AATTEELLISET MUUTOKSET VAKAUTTAVAT KEHITYKSEN

Kun tarkastellaan Jutikkalan tieteellistä tuotantoa ja siinä ilmenevää historiankäytöstä, 1700-luvun historia saa korostuneen merkityksen. Keskeinen teema hänelle oli sääty-yhteiskunnan mureneminen, jonka seurauksena yhteiskunta alkoi muuttua moderniksi. Prosessi oli monimutkainen, ja Jutikkalan maataloushistoriallisen näkökulman lisäksi hän esitteli historiankulkua aatteellisten ilmiöiden ja poliittisten käännekohtien – Kustaa III:n vallankaappaus, Yhdistys- ja Vakusikirja – viitoittamana.^[64] Vaikka Jutikkala painotti poliittisten reformien merkitystä, oli hän tarkkana koinen kruunun suorittamien muutosten luonteesta ja vaikutuksista. Hänen mukaansa reformit eivät olleet kruunun hyväntahtoisuutta talonpoikia kohtaan. Vainiopolitiset kyläjärjestykset tulivat maaseudulle pakotettuina samalla tavoin kuin isojakoin^[65], sillä kruunu pyrki reformeilla nostamaan vanhojen peltojen tuottavuutta ja kohentamaan valtiontalouden tilaa.^[66] Ehkä juuri siksi isojako ei ollut hänelle aatteellinen vaan teknillinen uudistus; isojako koskevat lain säädökset eivät esimerkiksi olleet täynnä vallustajan aatteellista retoriikkaa. Talonpojat saattoivat kyllä hyötyä isojaosta, mutta ”innostusta isojakoon ei Suomen talonpoikien keskuudessa ilmennyt, ja loppumattomat riidat pitivät työtä.”^[67] Kyläjärjestyksiin puolestaan liittyi Jutikkalan karastaman merkantilistisen säätylin uuttaminen osaksi 1700-luvun nousevaa elinkeino- ja maataloutta.^[68] Vielä tässä vaiheessa suomalainen talonpoika oli vanhoillinen, mikä hidasti maaseudun muutosta.^[69] Jutikkalan selityksissä muutos oli tuleva jostakin toisesta suunnasta ja maanomistusta mukanneet reformit ”ainoastaan jonkinlaisena katlysaattorina joudutti sitä kehitysprosessia, joka siitä riippumatta oli parhaillaan käynnissä.”^[70]

Jutikkalan esittämä 1700-luvun kehityskulku sai suuntansa ja sisältönsä henkisestä tai maailmankatsomuksellisesta murroksesta. Jutikkala painotti tässäkin kohtaa tyypillisiä ideoita, valistusta ja fyysokraattisia talousteorioita, koska niissä esiintyi ajatus yksiyksiomistamisen tärkeydestä.^[71] Suomen talonpojan historiassa, joka on sosiaali- ja taloushistoriallinen tutkimus, muutoksen pohja oli aatteissa ja teorioissa. Tässäkin, Jutikkala piti aatteet kuitenkin irti todellisuudesta, sillä hänen mukaansa todellisuus oli vapaudenajan lopulla ja kustavilaisen ajan alussa niin vanhakantainen, että uudet ihanteet eivät vielä päässeet vallitsemaan: ”Ruotsin puolella oli melkoinen osa talonpojista milloin tahansa häädettäviä ja mielin määrin verotettuja, usein rajattomasti päivätyövelvollisia aatelin rässiampunteja.”^[72] Jutikkala säilytti 1700-luvun tutkimuksissaan feodalismien teeman taustalla vaikuttavana uhkana. Tämän takia hän saattoi selittää, että aateli vastaisuus pysyi talonpoikaissa yhteiskunnassa voimissaan ja levisi edelleen. Perintötalonpoikien lisäksi myös rässiampunpojat tiedostivat oman kurjan asemansa, mikä laukaisi ketjureaktion, joka eräässä mielessä huipentui Kustaa III:n aateliinvasiain toimien muiden säätyjen hyväksi. Muutos näyttää Jutikkalan mielestä olleen sis ketjureaktion kaltainen kausaalinen väisämättömyys. Sosiaalisesta tyytymättömyydestä kehuneen reaktion lisäksi kyse oli uuden mentaliteetin synnyttämästä harrastuneisuudesta, jolloin uusi maataloudellinen henki alkaa näkyä.^[73]

Jutikkalan esittämä tuoliiltaan oleva modernisatio nähty hänen tutkimuksissaan huomioina uudenlaisesta hengestä, joka liittyi uudenlaisen taloudellisen toimintaan. Taloudellinen harrastus ja Turun akatemian perustettu talousopin professori johtivat ajatuksien koteisuuden kehityksensä ja elinkeinojen tilan kohentamisesta.^[74] Maatalouden arvo nousi taloudestelussa viimeistään 1740-luvun puolivälistä alkaen.^[75] Muutos oli merkittävä, sillä vielä 1700-alkupuolella merkantilismien henki oli vallalla ja ”merkantilistisen hengen mukaisesti kästyon ja teollisuuden ylimmäksi elinkeinoksi ja piti maataloutta ja vuorotyötä niitä alhaisempina.”^[76] Jutikkalan mukaan ei ollut ihme, että aikaisemmin hallituksen tukessa teollisuutta aateli miehen alkoi mieluummin teollisuudenharjoittajaksi kuin maanviljelijäksi. ”Mutta vähitellen syntyi vastavaikutus. Se esiintyi kaikilla Euroopassa maataloutta suosivana fyysokraattisena järjestelmänä, mutta se tuli näkyviin Ruotsi-Suomessa itenäisesti jo ennen uuden ulkomaisen virtausen tunnetuksi tuloa.”^[77] Tässä on merkittävää se, että yhtä vahvasti kuin feodalismi oli Pohjoismailla ulkoinen ilmiö, niin uudenlaisen maatalouden henki oli Jutikkalalle sisäsyntyinen ja sten myös ominainen pohjoismainen piire. Maataloudesta tuli ”muotiharrastus” ja sovinaisuus ja vuosittaiset perinteet hylättiin ja säätyläiset alkoivat viljellä maata.^[78] Taustalla Jutikkala sijoitti yhden merkittävän muutosvoiman – väestönkasvu, josta riippui valtakunnan voima.^[79] Väestöhistoriallinen dynamiikka oli hänelle maanomistuksellisten seliköiden ja uudenlaisen hengen lisäksi yksi agraarisen yhteiskunnan merkittävimmistä dynaamisista tekijöistä.^[80]

1700-luvun rooli suuren murroksen vuosisatana korostuu Jutikkalan kartanotutkimuksissa. Kartanot olivat instituutina tiukasti sääty-yhteiskunnan ilmiö, ja muutosten seurauksena kartanotalous muuttui suurtilaviljelmiksi.^[81] Kartanoita määnti ”kartanoluontoinen maomaisuus”, jollaisia ei hänen mukaansa tavata vanhemmissa heimo-yhteiskunnissa, eikä myöskään nykyaikaisessa yhteiskunnassa, jossa suurtilojen ja aivan pienempien tilojen välillä ei ole määritelmällistä eroa, pelkät erot koossa.^[82] Hänen mukaansa läänityskausi oli ohimenevä, mutta se vaikutti kahdella olennaisella tavalla kartanoloitoksen kehitykseen, säterien perustamisena ja läänitystalonpoikien muuttumisessa rässiampunpoideiksi.^[83] Tämän takia yksi 1700-luvun merkittävä ilmiö oli, että perinnöskostot aiheuttivat uudenlaisen konfliktiluottavuuden maaseudun ihmisten välillä.^[84] Jutikkalan tuomio perinnöskostoista olikin tily, sillä niiden avulla kruunu loi institutionaalisen väylän kruununtalonpoikien muuttumiselle ykstyisten lampuodeiksi. Siten vielä 1700-luvulla feodalismia ilmentäneet taloudellisen vallan mekanismit uhkasivat suomalaista talonpoikaa.

Jutikkala esitti, että kartanot kartanotaloudellisia yksiköinä hävisivät sääty-yhteiskunnan murenemisen myötä ja merkittävää on, että tämän muutoksen myötä Jutikkala alkoi esitellä kaupallisen suurtilan historiaa.^[85] Tässä on syytä painottaa Jutikkalan talonpoikaista omistuksesta kumpuavaa tulintaa, sillä esimerkiksi Viljo Raslan ja Alex Snellmanin mukaan aatelin merkittävä rooli suomalaisessa yhteiskunnan vallankäyttäjänä ja toisaalta kartanokulttuuri eivät lakaneet sääty-yhteiskunnan murenemisen hetkellä.^[86] Jutikkalalle tuntui olevan tärkeää, että maanomistajasta ei tullut englantilaisen mallin mukaista koroillaanelajää ja maitaan eteenpäin vuokraavaa suumaanomistajaa, vaan kansallinen taloudellinen hyvinvoinnin eteen tuottavaa toimintaa harjoittava yönantaja.^[87] Feodalismienkin tuntuu tässä kohtaa jo hieman väistyvän Jutikkalan ideologiansa haasteena, sillä hänen mukaansa uudet henkiset virtaukset ja läänityksiden vaikutukset muuttivat alustalaitalonpoikien ja maanherrojen suhteita. Silti Jutikkalan hien keltaisen suhtautumisen aateliin maanherroihin tuli esin kommentteina maanherrojen toiminnan motiiveista. Jutikkalan mukaan yläluokka ei halunnutkaan automaattisesti kehittää maataloutta, kun oli olemassa myös mahdollisuus pitää maanomistusta tulolähteenä kirkotulojen muodossa, mikä olisi käytännössä merkinnyt paluuta feodalismiin.^[88]

Päivätyöt nousivat kartanomaille yhteiskunnalliseksi konfliktiksi. Näin Jutikkalan historiankäytöksen kannalta olennainen feodalismi näkyi myös päivätyöissä, jotka olivat Jutikkalalle kehittymätön työmuoto, työteho oli alhainen ja se joihi osittain ”päivätyöjärjestelmästä, osittain primitiivisistä ja kehittymättömistä oloista.”^[89] Tässä feodaaliselle kartanotaloudelle tyypillinen ilmiö rinnastuu alkukantaisuuteen. Läänitystalonpojan asema oli heikko, mikä joihi siihen, että 1700-luvulla toteutu Axel Oxenstieman ihanne läänitystalonpojan itsenäisyyden ja maaojtyuden välillä, jossa ”aatelismiehellä on oikeus verottaa talonpoikaansa niin paljon kuin haluaa, ja talonpojalla on vapaus pysyä tilalla.”^[90] Päivätyömatkat saattoivat olla pitkiä,^[91] mutta esimerkiksi talonpoikain työteho saattoi olla erinomainen, sillä työntekijät olivat silloin herran vieraita.^[92] Toisaalta urakatyö oli keino, jolla alustalaisia yritettiin pakottaa suurempaan tehokkuuteen. Jutikkalan mukaan kapitalistinen voitontavoittelu alkoi näkyä taloudellista toimintaa synnyttäneenä henkenä:

Urakatyössä saavuttaa päätapeiteensä se kehitys, mikä alkuun itenäisesti talonpojasta teki ensin läänitystalonpojan, joka teki ilmaisa määrättyjä päivätyöitä lääninherran pelloilla, sitten rässiampunpojen, joka suoritti vanhaan tapaan kartanon maakirjan merkityt sovinaiset työpäivänsä säterin vainioilla, ja lopuksi epäpäänsänsä pienviljelijän, joka antoi ilmaista työvoimaa kapitalistisessa hengessä hoidetulle suurtilalle.^[93]

Kapitalismin hengen lisäksi myös muut modernin maailmaan ja markkinatalouteen liittyvät maailmankatsomukselliset ilmiöt nousivat esin Jutikkalan teksteissä historian kulkuun vaikuttavana muutosvoimana. Esimerkiksi industrialismin henki muokkasi kartanoloitosta uudenlaiseksi.^[94] Kapitalistinen henki oli Jutikkalan mukaan aloittanut eurooppalaisen ”vaelluksensa” keskäjän lopulla Pohjois-Italian kaupungeista, joissa feodaalinen aateli oli kerääntynyt kaupunkien nauttimaan kirkotuloja maomaisuudestaan.^[95] Industrialismin ja kapitalismin hengen konkretisoituivat Jutikkalan mukaan vuosidien loppupuolella, samalla kun sääty-yhteiskunnan jäsentämä *ancien régime* sai kuoliniskuksa Kustaa III:n hallituskauden myötä.^[96] On olennaisista huomata, että nyt Jutikkala antaa aatelle mahdollisuuden tulla mukaan todellisuuteen ja Suomen yhteiskunnan historiaan.

Jutikkala selitti aatteiden vaikuttaneen myös Kustaa III:n vallankumoukseen.^[96] Tuon vallankumouksen ja uuden valtiomuodon seurauksena talonpoikien omistusoikeus sai vahvistuksen.^[97] Suomen kannalta tähän hallitusmuotoon liittyi Jutikkalan painottama jälkinäytös, jossa talonpojat alkoivat aktiivisesti nostaa esin koettuja vääräyksiä, mutta ei suinkaan kruunua vastustaan.^[98] Tästä seurasi aatelin kartanomaille päivätyölaajoja ja rettelöintiä, mutta missään talonpoikien toiminta ei tuottanut tulosta, mikä seurauksena talonpoikien oli alistuttava ja peytävä kuninkaaseen, joka ei heitä auttanut.^[99] Käimen takien keskellä valtakunta kuitenkin luopui feodaalisista käestyksistä vuoden 1789 Yhdistys- ja Vakusikirjassa.^[100] Niinpä Jutikkalan esityksissä vasta yhdistys- ja Vakusikirja poliittisena historiallisena tapahtumana ”loi perustan Ruotsin ja Suomen talonpoikiston vahvalle

yhteiskunnalliselle ja taloudelliselle nousulle.^[101] Säätö-yhteiskunta alkoi hajota, juuri kun se oli ikään kuin tullut täydelliseksi.

Säätö-yhteiskuntaa on totuttu pitämään kaavoihinsa kangistuneena. Siinä on kuitenkin alituista liikeyä, kuten meressä, ja merta se muistuttaa siinäkin, että aivan kuten vesimassojen pohjakeroiset syksyllä jatkavat lämpenemistään pintakerrosten jo jäähtyessä, samoin säätö-yhteiskunnan alimmat portaat vakintuivat silloin kun sen ylimmät jo murenevät.^[102]

Säätö-yhteiskunnan mureneminen huipentui maailmankatsomukselliseen vellontaan, jota Jutikkalan tutkimuksissa seurasi taloudellisesti dynaaminen ja aikaisempaa inhimillisempi porvarillinen yhteiskunta. Kuva: Coteau Rapids, St. Lawrence River, ca. 1890. Lähde: Library of Congressin Flickr-sivusto.

Ratkaiseva yhteiskunnallinen muros tapahtui Jutikkalan hahmottamassa historiassa 1700-luvulla, mutta prosessi ei ollut suoraviivainen ja yksinkertainen. Vielä 1700-luvun alkupuolella suomalainen yhteiskunta näyttöytyi hänelle sekvien ja nykyaikaan verrattuna erilaisten maanluontojen ja omistuskäytäntöjen jäsentämänä.^[103] Jutikkala loi kehitysprosessista synteisin. Passiivimuotoinen keronta yhdistettynä aatteilla selittämiseen oli tyypillinen Jutikkalan keino 1700-luvun monimuotoisten historiallisten prosessien sitomiseen yhtenäiseen historialliseen jatkumoon. Yksi tuon historiallisen kehityksen nimittäjä on yhteiskunnan liberaaliin porvarillisuuteen liittyvä modernisaatio, jonka piirteitä Jutikkala kannatteli teksteissään mukana. Näitä piirteitä olivat muun muassa liberalismin aiemmista maailmankatsomuksista erottanut dynaaminen maailmankuva^[104] ja agraariyhteiskuntaa lopullisesti muuttaneen liberalismin keskeiset piirteet: elinkeinovapaus, sopimusvapaus ja omistusoikeus.^[105] Näin oli mahdollista, että talouselämä heräsi Jutikkalan teksteissä kuin itsestään eloon unettavan keskijän jälkeen. Suomalaisen talonpojan vapauttaminen oli tämän moninaisen historiallisen prosessin merkittävä ja yksinkertaisesti kouriintuntuva tulos. Muutos, joka konkreetisoitui Yhdistys- ja Vakuuskirjassa, tarkoitti muutosta pois feodalismista ja "avasi tien tulevaisuuteen, porvarilliseen yhteiskuntaan, joka ei tunne säätöeroja eikä maanlunottoja. Ilman sitä olisi puolet Suomen talonpojista pysynyt krunun vuokraajina ja toinenkin puoli ollut mitä suurimmassa määrin viranomaisista riippuvaisia.^[106] Maanluonnot ja säätöerot eivät merkinneet Jutikkalalle enää pelkästään historiallisia ilmiöitä, joiden lähtökohdat olisivat oman esiintymisajankohdan kontekstissa, vaan ne määrityivät porvarillisen yhteiskunnan kannalta kielteisenä ilmiönä.

5. LOPUKSI

Jutikkalan maatalouden historiaa ja talonpoikaissäätöä käsittelevät tutkimukset otettiin suomalaisessa ja pohjoismaisessa yhteiskunnassa hyvin vastaan. Kun hänelle myönnettiin Kotiseutuliiton kunniajäsenyys "Kansallinen kulttuurin juhluvuonna" 1994, liiton hallituksen perustelut kuuluivat: "Jutikkala on selviittänyt suomalaisen yhteiskunnan juuria ja voimistanut kansallista identiteettiä."^[107] Olen tässä artikkelissa tarkastellut Jutikkalan käsitteitä yhteiskunnallisesta muutoksesta ja sitä, miten hän tuota muutosta on esittänyt ja ymmärtänyt. Jo lähtökohdasta kuuluu, että Jutikkala kirjoitti yhteiskunnallisesta muutoksesta nimenomaisesti suhteessa suomalaisen yhteiskunnan perustaan, historialliseen asemaan ja kansalliseen identiteettiin.

Asetelman johdosta laaja maataloudellinen muutos oli Jutikkalalle muutakin kuin vain sarja teknisiä kehityskaleleita. Tästä on esimerkkinä artikkelissa esintyvä omistamisen ja maanlunottojen historia ja sen suuri rooli Jutikkalan tutkimuksissa. Yksityisomistaminen oli hänelle – ei pelkästään perinteisempi ja suosittu omistusmuoto sosialistiseen yhteiskuntaan liitettyyn yhteisomistukseen verrattuna – vaan lisäksi myös avain hahmottamaan suomalaisen yhteiskunnan syntyä ja perustaa, joiden välityksellä hän pääsi käsiksi Suomen asutushistorian, omistamisen ja valtion laillisuusperiaatteen yhteyteen.

Jutikkala otti kuitenkin huomioon, että keskijän ja varhaisen uuden ajan aikana voimistunut valtio toimi kuitenkin heruudellisen yliomistajuuden ja päällekkäisten yhteiskunnallisten omistussuhteiden jäsentämänä. Feodaalinen yhteiskunta ja feodalismi – vieras ajatusrakennelma ja suomalaisen yhteiskuntaan ulkoa istutettu virheellinen teoria – merkitsivät Jutikkalalle uhkaa, joka liikkui historian yli paikasta ja ajasta rippumatta nykyisen ja vanhan ajan välillä. Feodaalinen yhteiskunta oli Jutikkalan historiankäsitteessä staattisen *ancien régime* mielivaltaisen, kehitystä lamauttavaa ilmiö sekä uhka suhteellisen itsenäiselle suomalaiselle talonpoikaistyhteiskunnalle. Jutikkala ymmärsi feodaalisen yhteiskunnan kokonaisuutena, jossa yksilö ei mahdollisista ponnisteluistaan huolimatta saanut tarvittavaa palkkiota elämässään. Pohjoismaisten ja etenkin suomalaisen yhteiskunnan erottaminen itäisestä feodaalisesta sai 1900-luvun aikana korostuneen merkityksen.

Tämän seurauksena Jutikkalan maataloushistoriallisten tutkimusten merkittävintä murrosta ei tule etsiäkään 1800-luvun jälkipuolen modernisaatiosta ja tuottavuusoiokasta.^[108] Jutikkalan teksteissä 1700-luvun maailmankuvallinen muros yhdistettynä säätö-yhteiskunnan vähittäiseen murenemiseen johti kehityksen oikealle uralle, joka myöhemmin seuraavan vuosisadan aikana mahdollisti entistään voimistuvan kehityksen. 1700-luvun aikana useat Jutikkalan yhteiskunnalliset suotuisana pitämät maailmankatsomukselliset ilmiöt (maatalouden harrastus, industrialismi, kapitalismi, valistus) heräsivät ja toimivat yhteisön ja yksilön tulevan edun mukaisesti. Monessa suhteessa Jutikkalan asettikin ihmisten ajatustavan muutosten taustalle, jolloin sosioekonominen edistys vaati toimiakseen oikeanlaisen tai suotuisan maailmankatsomuksen tai ideologian. Hän painotti, että toisin kuin feodaalisen maataloudellisen harrastuneisuus ja kehitystä tukeva maailmankuva oli ominaista ruotsalaiselle ja suomalaiselle yhteiskunnalle. Niinpä suomalaisen yhteiskunnan kehityksessä ja maataloudellisessa muutoksessa osana yleiseurooppalaista kehitystä ei ollut kyse äkinäisestä vallankumouksesta, vaan pikemminkin liberalistisen yhteiskunnan vähittäisestä kehityksestä.^[109] Olihan vallankumouksen käsite Jutikkalalle liian jyrkkä ja poliittinen^[110] kuvaamaan kehitystä ja hänen käsityksensä muutoksesta on siten pidettävä osana suomalaista historian tutkimuksen jatkumoa, jossa historiankäsitteys on ollut kansallista kulttuuria ja edistystä yhdistelevä, ja kehitys on koettu pikemminkin vähittäisenä ja tasaisena kuin äkinäisenä ja vallankumouksista voimansa ammentavana.^[111] Koska Suomi oli ollut agraariyhteiskunta suuren osan menneisyydestään, ja Jutikkala arvosti perinteistä voimansa saavaa kehitystä, joka suomalaisessa yhteiskunnassa liittyi olennaisesti itsenäisen talonpojan suuren kertomukseen, kiinnitti hän tutkimuksissaan erityistä huomiota maanomistukseen ja siihen kytkettyneeseen yhteiskuntakehitykseen sekä kamppailuun oikeiden ja väärin ihanteiden välillä.

Kirjoittaja on filosofian maisteri, joka tekee Suomen ja Pohjoismaiden historian väitöskirjaa Helsingin yliopistossa Eino Jutikkalan ja Eli F. Heckscherin historiantutkimuksista.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Arkistolähteet

Eino Jutikkalan arkisto, Kansallisarkisto (KA)

Painetut lähteet

Jutikkala, Eino. *Läntisen Suomen kartanolaitos Ruotsin vallan viimeisenä aikana*. Historiallisia tutkimuksia 15, osat 1-2. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1932a.

Jutikkala, Eino. *Läntisen Suomen kartanolaitos Ruotsin vallan viimeisenä aikana*. Historiallisia tutkimuksia 15, osat 1-2. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1932b.

Jutikkala, Eino. *Sääksmäen pitäjän historia*. Gummerus, Jyväskylä 1934a.

Jutikkala, Eino. *Kartano-yhteiskunta*. Teoksessa Suolahti, Gunnar, Voionmaa, Väinö, Aaltonen, Esko, Renvall, Pentti, Kuusanmäki, Lauri, Waris, Heikki & Jutikkala, Eino (toim.) *Suomen kulttuurihistoria* II. Gummerus, Jyväskylä 1934b, 478-533.

Jutikkala, Eino. *Väestö ja asutus 1500-luvulta 1800-luvun puoliväliin*. Teoksessa Suolahti, Gunnar, Voionmaa, Väinö, Aaltonen, Esko, Renvall, Pentti, Kuusanmäki, Lauri, Waris, Heikki & Jutikkala, Eino (toim.) *Suomen kulttuurihistoria* II. Gummerus, Jyväskylä 1934c, 95-135.

Jutikkala, Eino. *Tulivatko suuressa reduktiossa perustetut talon kruununtuloiksi? Historiallinen aikakauskirja* 1937, 274-280.

Jutikkala, Eino. *Suomaanomistuksen historiallinen kehitys Suomessa*. Erillispainos teoksesta Suomen kartanot ja suurtilat. 1938.

Jutikkala, Eino. *Kylänkesken yhteistoiminnan historiaa*. Teoksessa *Historiain ystäväin liiton (toim.) Yhteiskunnallisen järjestäytymisen historiaa*. Historian aitta IX. Gummerus, Jyväskylä 1939a, s. 120-130.

Jutikkala, Eino. *Yksityis- ja yhteisomistus maanomistuksen varhaisimpina kausina*. *Historiallinen aikakauskirja* 1939b, 259-277.

Jutikkala, Eino. *Suomen talonpojan historia. Sekä katsaus talonpoikien asemaan Euroopan muissa maissa*. Werner Söderström, Porvoo 1942.

Jutikkala, Eino. *Suomalaisen talonpoikaismuutoksen historiallinen pohja*. *Suomalainen Suomi* 1 (1943), 11-16.

Jutikkala, Eino. *Merkantilismi ja liberalismi I*. *Suomalainen Suomi* 7 (1949a), 402-408.

Jutikkala, Eino. Merkantilismi ja liberalismi II. *Suomalainen Suomi* 8 (1949b), 463-465.

Jutikkala, Eino. Vapauden aika. Teoksessa Korhonen, Arvi (toim.) *Suomen historian käsikirja. Edellinen osa*. Suomen tiedettä 1:1. Suomalainen tiedeakatemia. WSOY, Porvoo 1949c, 499-589.

Jutikkala, Eino. Kustavilainen aika. Teoksessa Korhonen, Arvi (toim.) *Suomen historian käsikirja. Edellinen osa*. Suomen tiedettä 1:1. Suomalainen tiedeakatemia. WSOY, Porvoo 1949d, 590-688.

Jutikkala, Eino. *Pohjoismaisen yhteiskunnan historiallisia juuria*. Universitas 3. WSOY, Porvoo 1965a.

Jutikkala, Eino. *Uudenajan taloushistoria*. Muuttumaton lisäpainos. WSOY, Porvoo 1965b.

Jutikkala, Eino (toim.). *Suomen talous- ja sosiaal historian kehitysviivoja*. WSOY, Porvoo 1968.

Jutikkala, Eino. Godsdriften i Norden under 1600-talet. Från medeltid till välfärdssamhälle. Teoksessa Rantanen, Tuula (toim.) *Historiantutkijan sana. Maisterista akateemiksi*. Historiallisia tutkimuksia 105. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1977, 211-218.

Jutikkala, Eino. *Bonden – adelsmannen – kronan. Godspoliitik och jordegendomsförhållanden i Norden 1550-1750*. Temahefter i Nordeans historie. Liber Läromedel, Lund 1979.

Jutikkala, Eino. *Talonpoika, aatelismies, kruunu. Maapolitiikkaa ja maanostusoloja Pohjoismaissa 1550-1750*. Tietolipas 92. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 1983.

Jutikkala, Eino. Oliiko Ruotsi puolitoista vuosisataa edellä Suomea? *Historiallinen aikakauskirja* 99:2 (2001), 213-216.

Jutikkala, Eino. Aatelisvalta ja lahjoitusmaat. Teoksessa Jutikkala, Eino, Mäkelä-Alitalo, Anneli & Rasila, Viljo (toim.) *Suomen maatalouden historia. Osa 1. Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 914:1. Suomen kirjallisuuden seura, Helsinki 2003, 269-291.

Jutikkala, Eino. Maalaisrauhaan sosiaaliseen rakenteeseen 1500-luvulta 1800-luvun keskivaiheille vaikuttaneista tekijöistä. Teoksessa Julkunen, Martti, Jungar, Sune & Kostiaainen, Auvo (toim.) *VI Suomalais-neuvostoliittolainen yhteiskuntahistorian symposiumi Turussa 22. – 25.10.1980*. Turun historiallisen yhdistyksen julkaisuja 36. Suomen ja Neuvostoliiton välisen tieteellisen yhteistoimintakomitean julkaisusarja 14. Vammalan kirjapaino, Vammala 1980, 106-124.

Rinne-Jutikkala, Eino. Kartano ja räisälä talonpojat Jokioilla 1700-luvulla. Teoksessa *Jokioinen 1631-1931*. Forssan kirjapaino, Forssa 1931, 157-197.

Suomalainen tiedeakatemia 1952: *Esitelmät ja pöytäkirjat*. Suomalaisen Tiedeakatemian esitelmät 1952-1953.

Tutkimuskirjallisuus

Aaltonen, Esko. Jokioisten kartanon alue- ja omistusvaiheista. Teoksessa *Jokioinen 1631-1931*, 136-156. Forssan kirjapaino, Forssa 1931.

Ahtiainen, Pekka & Tervonen, Jukka (toim.). *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat. Matka suomalaisen historiankirjoitukseen*. Käsikirjoja 17:1. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1996.

Ahtiainen, Pekka & Tervonen, Jukka. Paikallishistorian kaavan pitkä kaari. Ja tulevan akateemikon kriittinen katse. Teoksessa Ahtiainen, Pekka, Tervonen, Jukka & Teräs, Kari (toim.) *Kaikella on paikkansa. Uuden paikallishistorian suuntaviivoja*. Vastapaino, Tampere 2010, 27-90.

Anttila, Olavi. *Kartanosta kunnaksi. Jokioisten historia*. Jokioisten kunta, Forssa 1991.

Appleby, Joyce. *Relentless revolution. History of capitalism*. W. W. Norton, New York 2011.

Aronson-Fulsås-Haapala-Jensen, Nordic National Histories. Teoksessa Berger, Stefan & Lorenz, Chris (toim.) *Contested Nation. Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*. Writing the Nation Series. Palgrave Macmillan, Hampshire 2008, 256-282.

Ashley, W. J. Introductory Chapter. English Manor. Teoksessa Fustel de Coulangesin, Numa Denis. *Origin of property in Land*. Translated by Margaret Ashley. With an introductory chapter by on English Manor by W. J. Ashley. Original French edition 1889, originan English version 1891. Batoche Books, Kitchener 2000.

Braudel, Fernand. *Kapitalismens dynamik*. Gidlunds, Tukholma 2001.

Brenner, Robert. Agrarian Class Structure and Economic Development in Pre-Industrial Europe. Teoksessa Ashton, T. H., Philpin, C. H. E. (toim.) *The Brenner Debate. Agrarian Class Structure and Economic Development in Pre-Industrial Europe*. Cambridge University Press, Cambridge 1988a, 10-63.

Brenner, Robert. The Agrarian Roots of European Capitalism. Teoksessa Ashton, T. H., Philpin, C. H. E. (toim.) *The Brenner Debate. Agrarian Class Structure and Economic Development in Pre-Industrial Europe*. Cambridge University Press, Cambridge 1988b, 213-327.

Davis, Kathleen. *Periodization and sovereignty. How ideas of feudalism and secularization govern the politics of time*. The Middle Age Series. University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2008.

Fustel de Coulangesin, Numa Denis. *Origin of property in Land*. Translated by Margaret Ashley. With an introductory chapter by on English Manor by W. J. Ashley. Original French edition 1889, originan English version 1891. Batoche Books, Kitchener 2000.

Gadd Carl-Johan. *Den agrara revolutionen 1700-1870. Det svenska jordbrukets historia* 3. Natur och Kultur, Borås 2000.

Gaunt, David. The Peasants of Scandinavia. 1300-1700. Teoksessa Tom Scott (toim.) *The Peasants of Europe. From the Fourteenth to the Eighteenth Centuries*. Longman, Lontoo 1998, 313-338.

Haapala, Pertti. Kulturgechichte i den finländska historieskrivningen. Teoksessa Gustafsson, Harald, Persson, Frederik, Tjomber, Charlotte & Wallethe, Anna (toim.) *Den dubbla blicken. Historia i de nordiska samhällena*. Sekel, Lund 2007, 51-61.

Haapala, Pertti. Talous- ja sosiaal historian tutkimus Suomessa 1900-luvulla. Teoksessa Kangas, Sini, Hietala, Marjatta & Ylikangas, Heikki (toim.) *Historia eilen ja tänään. Historiantutkimuksen arkeologian suunnat Suomessa 1908-2008*. Bidrag till Kännedom av Finlands Natur och Folk 179. Helsinki 2009, 70-82.

Haapala, Pertti. Eino Jutikkala (1907-2006). Talonpojan historian kirjoittaja, s. 128-129. Teoksessa Markkanen, Tapio, Tiitta, Allan & Havaste, Paula (toim.) *Suomalaisia tieteen huipulla. 100 tieteen ja teknologian saavutusta*. Gaudeamus, Tallinna 2014, 128-129.

Haliila, Aimo. *Väinö Voionmaa*. Tammi, Helsinki 1969.

Hietaniemi, Tapani, Karasjärvi, Tero, Kokkonen, Ossi, Lehtonen, Tuomas M.S., Malkki, Janne, Nurmiainen, Jouko, Piippo, Mikko & Sadeniemi, Matti. *Feodalismi. Uuden ajan käsite, keskiajan ilmiö, maailmanhistorian kategoria*. Sivilisaatiohistoria-sarja. Vastapaino, Tampere 1997.

Jalava, Marja. Latecomers and Forerunners. Temporality, Historicity, and Modernity in Early Twentieth-Century Finnish Historiography. Teoksessa Mishkova, D., Trencsényi, B. & Jalava, M. (toim.) *'Regimes of Historicity' in Southeastern and Northern Europe, 1890-1945. Discourses of Identity and Temporality*. Mishkova, D., Basngstoke, Palgrave Macmillan, 2014, 43-61.

Karonen, Petri. *Pohjoinen suurvalta. Ruotsi ja Suomi 1521-1809*. Neljäs uudistettu painos. Ensimmäinen painos 1999. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2014.

Kettunen, Pauli. Historiallistaminen ja suunnitteleminen. Ajan hallinnan jännitteitä sodanajakaissa ja sodanjälkeisessä Suomessa. Teoksessa Ahtiainen, Rätty, Strömberg & Tervonen (toim.) *Historia, sosiologia ja Suomi. Yhteiskuntatutkimus itseymmärryksen jäljillä*. Hanki ja Jää, Helsinki 1994, 75-114.

Kujala, Antti. *Crown, the Nobility and the Peasants 1630-1713. Tax, Rent and Relations of Power*. Studia Historica 69. Finnish Literature Society, Helsinki 2003.

Kulha, Keijo K. *Jutikkala. Tinkimätön akateemikko*. Edita, Helsinki. 2006.

Lappalainen, Miikka. *Jumalan vihan vuosika*. Suuri näkökulma Suomessa 1695-1697. Siltala: Helsinki 2012.

Lee, Daniel. "Office is a thing Borrowed". Jean Bodin on Offices and Seigneurial Government. *Political Theory* 41:3 (2013), 409-440.

Lähteenmäki, Marja. *Väinö Voionmaa. Puolue- ja geopolitiikka*. Historiallisia tutkimuksia 264. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2014.

Magnusson, Lars. *Sveriges ekonomiska historia*. Neljäs uudistettu laitos. Prisma, Tukholma 2010.

Mansén; Elisabeth. *Sveriges historia 1721-1830*. Norstedts, Tukholma 2011.

Meinander, Henrik. *Suomen historia. Linjat, rakenteet, käännekohtat*. Suomentanut Paula Altio. WSOY, Helsinki 2006.

Munslow, Alun. *Deconstructing History*. Routledge, New York 2006.

Mäkinen, Riitta. *Kulttuurinköön. Talonpoikaikulttuurisäätiö 1938-2008*. Talonpoikaikulttuurisäätiö; Maahenki, Helsinki 2008.

Nurmiainen, Jouko & Piippo, Mikko. Suomalainen historiankirjoitus ja feodalismi. Teoksessa Hietaniemi, Tapani, Karasjärvi, Tero, Kokkonen, Ossi, Lehtonen, Tuomas M.S., Malkki, Janne, Nurmiainen, Jouko, Piippo, Mikko & Sadeniemi, Matti. *Feodalismi. Uuden ajan käsite, keskiajan ilmiö, maailmanhistorian kategoria*. Sivilisaatiohistoria-sarja. Vastapaino, Tampere, 1997, 309-328.

Peltonen, Matti (toim.). *Suomen maatalouden historia 2. Kasvun ja kriisin aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 914:2. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2004.

Pipes, Richard. *Property and Freedom*. Harvill, London 1999.

Pipes, Richard. *Russia under the Old Regime*. Penguin Books, Hamondsworth, 1979.

Rasila, Viljo, Jutikkala, Eino & Mäkelä-Alitalo, Anneli (toim.) *Suomen maatalouden historia 1. Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 914:1. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2003.

Rasila, Viljo. Suomen kartanolatoksen viimeinen kukoistuskausi. Eino Jutikkalan historiapalkinnon saajan emeritus Viljo Rasilan esitelmä Eino Jutikkalan 100-vuotijuhlissa. *Historiallinen aikakauskirja* 105:4 (2007). Suomen historiallinen seura: Helsinki, 484-490.

Reynolds, Susan. *Fiefs and Vassals. The Medieval Evidence Reinterpreted*. 2. painos. Oxford University Press, New York, 1994.

Ryan, Alan. *Property*. Open University Press, Milton Keynes, 1987.

Sihvola, Juha. Aristoteles ja antiikin talous. Teoksessa Heiskala, Risto & Virtanen, Akseli (toim.) *Talous- ja yhteiskuntateoria. Osa 1, vanhan maailman talous ja suuri murros*. Gaudeamus, Helsinki 2011, 91-112.

Siltala, Juha. The Material Basis for Psychological Boundaries. Enillijulkaisu teoksesta Kurth, Winfried, Janus, Ludwig & Galler, Florian (toim.) *Emotionale Strukturen, Nationen und Kriege*. Jahrbuch für psychohistorische Forschung 7. Mattes Verlag, Heidelberg 2006.

Sivula, Anna. *Kysymyksiä ja voimaviivoja*. Marc Blochin historianitutkimuksellisen tuotannon metodologinen perintö. Sarja C Scripta Lingua Fennica Edita. Turun yliopiston julkaisuja. Turun yliopisto. Turku 2006.

Snellman, Alex. *Suomen aateli*. Yhteiskunnan huipulta uusin rooleihin 1809-1939. Historiallisia tutkimuksia Helsingin yliopistosta XXXIV. Helsingin yliopisto: Helsinki 2014.

Sombart, Werner. *Der moderne Kapitalismus*. Erster Band, Die Genesis des Kapitalismus. Duncker & Humblot, Leipzig 1902.

Sperber, Jonathan. *Property and Civil Society in South-Western Germany 1820-1914*. Oxford University Press, Oxford, 2005.

Suominen, Petteri. *Suomalaisen historian tutkimuksen käsitteet feodalismista ja talonpoikien vapaudesta Ruotsin valtakunnassa 1600-luvulla*. Pro Gradu -tutkielma. Julkaisematon, Helsingin yliopisto 2010.

Teschke, Benno. *The Myth of 1648*. Verso, Lontoo 2003.

Topelius, Zacharias. *Välskärin kertomuksia*. Lyhennetty laitos. Toimittanut Helle Kannila. Suomentanut Juhani Aho. Werner Söderström, Porvoo 1946.

Tucker, Avizier (toim.) *A Companion to the Philosophy of History and Historiography*. Blackwell Companions to Philosophy. Wiley-Blackwell: Oxford 2011.

Turpeinen, Oiva. Mittava maataloushistoria. *Historiallinen aikakauskirja* 104:1 (2006) Suomen historiallinen seura: Helsinki, 79-83.

Turunen, Ham. *Suomalainen kotiseutuliike 1945-2000*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 983. Suomen kotiseutuliiton julkaisuja A 9. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 2004.

Vahtola, Jouko. *Suomen historia*. Jääkaudesta Euroopan Unioniin. Otava, Helsinki 2003.

Viikari, Matti. *Historiallinen ajattelu, edistys ja yhteiskunta*. Tutkijaliiton julkaisusarja 79. Tutkijaliitto, Helsinki 1995.

Voionmaa, Väinö. *Suomen karjalaisen heimon historia*. Kansanvalitusseura, Helsinki 1915.

Voionmaa, Väinö. *Maailman työ ja tuotanto. Talousmaantieteellinen katsaus maailmantalouden perusteisiin*. WSOY, Porvoo 1918.

Wallerstein, Immanuel. *Historical capitalism. With capitalist civilization*. Verso, Lontoo. 1983

White Hayden. Droysen's Historik. Historical Writing as a Bourgeois Science. Teoksessa White, Hayden *The Content of the Form. Narrative Discourse and Historical Representation*. John Hopkins University Press, Baltimore 1987, 83-103.

Wood, Ellen Meiksins. *Origin of capitalism*. A Longer view. Verso, Lontoo 2002.

Wood, Ellen Meiksins. *Liberty and property. A Social history of Western political thought from renaissance to Enlightenment*. Verso, Lontoo 2012.

Ylikangas, Heikki. *Käännökohdat Suomen historiassa. Pohdiskeluja kehityslinjoista ja niiden muutoksista uudella ajalla*. WSOY, Juva 1986.

Yrjö-Koskinen, Yrjö Saka. *Oppikirja Suomen kansan historiassa*. Tekijä, Helsinki 1869.

Ågren, Maria. *Att hävda sin rätt. Synen på jord ägandet i 1600-talets Sverige, speglad i institutet uminnes hävd*. Rätthistorisk bibliotek 57. Nerenius & Santerus, Tukholma 1997.

- Haapala 2014, 128-129. [Takaisin]
- Kattavin Jutikkala elämäkerta on Keijo Kulhan julkaisema teos vuodelta 2006, jossa Kulha käy läpi Jutikkalan tieteellisen uran lisäksi myös akateemikon elämänvaiheita. Kulha 2006. [Takaisin]
- Jutikkalaa on oikeutetusti pidetty suomalaisen talonpojan historiotsijana, mutta välillä Jutikkalan agraarihistoriallisia kirjoituksia ja painotuksia on pidetty niin paljon esillä, että Jutikkalan muut tieteelliset puolet ovat jääneet taustalle. Kettunen 1994, 82. [Takaisin]
- Nykyään on jo itsestäänselvyys, että historianantajat tutkivat menneisyyttä oman aikakautensa välityksellä, mikä synnyttää väistämättä vinoumia tai painotuksia menneisyyttä koskeviin tulkintoihin. Hayden White pitää historianantamista ideologisenä toimintana, koska historianantajat vaikuttaa lukijan käsityksiin julkisen tilan, yhteisen ja inhimillisen toiminnan rajoista ja mahdollisuuksista. Niinpä esimerkiksi Jutikkala tutkissaan suomalaisen yhteiskunnan kehitystä vaikutti käsitteillään ja painotuksillaan siihen, minkälaiseksi kuva suomalaisen yhteiskunnan kehityskulusta muodotuu. Näistä merkittäviä olivat juuri muutos ja kehityksen suunta. White 1987, 86-88. [Takaisin]
- Historiografinen tutkimus tarkoittaa tässä artikkelissa historianantamista, jonka tehtävä on tutkia historianantamista. Käytän tässä artikkelissa kyseistä termiä nimeämään historianantamisen ja historianantamisen historiaa tutkivaa historianantamista. Mielestäni tämä on hyvä termi kuvaamaan tällaista tutkimusta, vaikka on olemassa myös esimerkkejä, että historiografialla tarkoitetaan historiografisen tutkimuksen sijaan niitä esityksiä, joita historianantajat tuottavat tutkiessaan menneisyyttä. Sivula 2006, 38-40; Tucker 2011, s. xii. [Takaisin]
- Esimerkiksi Anna Sivula on Paul Ricoeur'n historianfilosofiaa edelleen kehittäen käyttänyt jakoa esittämisen ja selittämisen/ymmärtämisen välillä tutkiessaan Marc Blohin historianantamiskäsitteitä. Sivula 2006, 43-49. [Takaisin]
- Jutikkalan työssä talonpoikauskulttuurin ja kotiseutuliikkeen hyväksi katso Kulha 2006, 109-125; Ahtiainen 2010, 27-90; Turunen 2004, 170. Jutikkala oli myös perustamassa esimerkiksi Sääksmäki-seuraa, jonka toimintaan hän osallistui aktiivisesti. [Takaisin]
- Haapala 2009, 70-82. [Takaisin]
- Katso esimerkiksi Mäkinen 2008, 117-118; Gaunt 1998. [Takaisin]
- Topelius 1946; Yrjö-Koskinen 1869. [Takaisin]
- Ahtiainen & Tervonen 2010, 53-54; Haapala 2007; Kulha 2006, 126-129. [Takaisin]
- Suomen talonpojan historian* syntyhistoriaa katso Kulha 2006, 126-143; Mäkinen 2008, 21-22; Jutikkala 1942, esipuhe. [Takaisin]
- Kulha 2006, 90-166. Jutikkala 1932; Jutikkala 1934a. [Takaisin]
- Jutikkala 1942. *Suomen talonpojan historian* ensimmäisen laitoksen yleinen osa; Jutikkala 1939 *Kylänkeskiyhteistoiminnan historiaa*; Jutikkala 1939b *Yksityis- ja yhteisomistus maanorimusten varhaisimpina aikoina*; Jutikkala 1937 *Tulivalko suuressa reduktiossa penutetut talot kruununtiloiksi?*; Jutikkala 1938 *Suomaanomistuksen historiallinen kehitys Suomessa*. [Takaisin]
- Vrt. Appleby 2011, 5-15. Joyce Applebylle pääoma tarkoittaa ensisijaisesti rahaa tai valuuttaa, jota käytetään erityiseen tarkoitukseen. Pääomaa ei siis käsitellä kammarin pahan päivän varalle, vaan pääoma investoidaan taloudelliseen toimintaan, jonka uskotaan tuottavan investoinnille rahaa. Pääomasta tulee pääomaa, kun sitä käytetään tuoton tavoittelussa, yleensä joutin tuottamalla. [Takaisin]
- Länsimaisen aatehistorian ajattelijoiden kaanonissa, Massien kauden Ateenassa Aristoteles eritteli omistusta yhteisen ja yksityisen välillä ja sisällytti erittelyyn jaon maan ja sen tuotteiden välille. Juuri tämän erittelyn myötä Aristoteles on noussut esiin yhteisöllistä omistusta painottaneen opettajansa, Platonin vastakohtana. Tämä vastakohtaus Aristoteleen kehittämiseen modernin eksklusiivisen yksityisomistuksen kannattajaksi perustuu kuitenkin väärään kuvaan Aristoteleen ajattelusta. Aristoteles ei kannattanut yksityistä maan ja maan tuotteiden omistusta, vaikka hän olikin sitä mieltä, että yksilöiden tulisi omistaa esimerkiksi sen takia, että hyväntekeväisyyden hyve olisi ylipäätään mahdollinen. Sihvola 2011, 91-112. Vertaa kapitalistista muutosta yleensä käsitteleviin teoksiin ja niissä esiintyvään tematiikkaan omistamisesta ja yhteiskunnan toiminnasta. Wood 2002, 11-72; Brenner 1988a; Brenner 1988b; Teschke 2003, 116-150; Appleby 2011; Wallerstein 1983; Braudel 2001; Sombart 1902. [Takaisin]
- Wood 2012, 147-289; Lee 2013, 409-44; Davis 2008, 23-51. [Takaisin]
- Jutikkala 1942, 199. [Takaisin]
- Jutikkala 1942, 203. [Takaisin]
- Katso esimerkiksi Pipes 1999; Pipes 1974; Ryan 1987; Sperber 2005; Ågren 1997. Omistustuojien tutkiminen onkin kiehtonut historioitsijoita varhaisen uuden ajan kohdalla, koska siihen liittyy poliittisen ja taloudellisen vallan liimittymisen tavalla, joka tuntuu vieraalta 1900-luvun näkökulmasta. Yliomistusoikeudesta ja yhteiskunnallisista omistamisasteista katso Teschke 39-41, 49-57; Siitola 2006, 181-184. [Takaisin]
- Jutikkala 1939, 121. [Takaisin]
- Jutikkala 1968, 40-42. [Takaisin]
- Jutikkala 1968, 42. Suomen talous- ja sosiaalishistorian kehitysviivoja. [Takaisin]
- Voionmaa 1915; Voionmaa 1918. Voionmaan henkilöstä ja suhteesta Jutikkalaan katso Lähteenmäki 2014, 75-76; Hallia 1969, 126, 142; Kulha 2006, 133-134; Ahtiainen & Tervonen 1996, 152; Jalava 2014, 43-61. [Takaisin]
- Jutikkala 1939, 122. [Takaisin]
- Eino Jutikkalan kotimaiset esitelmät, Historian laitoksen juhla 11.5.1992, KA Eino Jutikkalan arkisto [Takaisin]
- Fustel de Coulangesin teos, *Origin of property in Land* (1891) on selvä esikuva ja innoittaja Jutikkalan omille tutkimukselle. Fustel de Coulanges kirjoitti teoksen, joka sisälsi – William Ashleyn englantilaisen laitoksen kirjoittaman esipuheen mukaan – ”in a comparatively brief compass all the main arguments of that great historian against the various attempts which have been made to support the theory of primitive agrarian communism by an appeal to historical records.” Ashley 2000, x-xix. Jutikkala kritisoi Fustel de Coulangesin tavoin 1800-luvun Mark-teoriaa. Fustel de Coulanges 2000, 3-5. (Mark-teorian merkittävä kehittäjä G.L. von Maurer). Jutikkala 1942, 1-19; 1939b. [Takaisin]
- Jutikkala 1942, 254. [Takaisin]
- Jutikkala 1942, 228. [Takaisin]
- Suomalaisen Tiedeakatemia esitelmät 1952-1953, 144-166. Vertaa Jutikkala 1942, 263-276. [Takaisin]
- Suomalaisen Tiedeakatemia esitelmät 1952-1953, 166. [Takaisin]
- Kotimaiset esitelmät. Jutikkalan Sääksmäki seuran esitelmä vuodelta 1949. Alkaa sanoin ”Olemme tottuneet mittaamaan yksilön”. KA Jutikkalan arkisto, [Takaisin]
- Kotimaiset esitelmät. Jutikkalan Sääksmäki seuran esitelmä vuodelta 1949. Alkaa sanoin ”Olemme tottuneet mittaamaan yksilön.” KA Jutikkalan arkisto, [Takaisin]
- Katso esimerkiksi Jutikkalan Eli F. Heckscheriltä omaksumansa synteisin merkantilistinen ja liberalistinen ajan erosta ja yhtäläisyyksistä: Jutikkala 1949a, 402-407; Jutikkala 1949b, 463-465. [Takaisin]
- Rekonstruoinnin ja konstruoinnin erosta katso Munslow 2006, 39-61. [Takaisin]
- Jutikkala 1942, 193. Nykyajaisessa kielenkäytössä tarkoitetaan talonpojalla henkilöä, ”joka joko omistaa tai vaakaalla asukasoikeudella pitää hallussaan sekä itse perheineen viljelee niin suura alaa mantaaliin pantua maata, että hän siten saa pääasiallisimman toimeentulonsa”, kuten Hytönen Suomen talonpoikaissäädyn historiassa käsitteen määrittelee. Mutta vaikka jättäisimmekin pois erikoisesti meidän maamme varhaisempiin oloihin kohdistuvat sanat ”mantaaliin pantua”, ovat maanviljelijät, jotka täyttävät määntelimen ehdot, sekä menneissä että nykyisissä yhteiskunnissa pikemmin poikkeuksena, joskin yleisenä poikkeuksena, kuin sääntönä.” [Takaisin]
- Feodalismista katso Viikari 1995; Davis 2008; Hietaniemi et al. 1997; Reynolds 1994; Suominen 2010; Wood 2002. [Takaisin]
- Nurmiainen ja Piippo 1997, 315-323. [Takaisin]
- Jutikkala 1934b, 479-480. ”Tällaiseen sekaantumiseen vaikutti se, että 1500- ja 1600-luvulla Ruotsi-Suomessakin pääsi valtaan feodaalisen käsityksiin pohjautuva, Bolognan yliopiston ja sittemmin Keski-Euroopan oikeusoppineiden kehittämä teoria kahdenlaisesta omistusoikeudesta. Samalla maalla saattoi tämän mukaan olla kaksi omistajaa, ei niin, että kummatkin olisivat omistaneet jonkin murtoluuvilla ilmaistavan osuuden siitä, vaan niin, että kummankin omistusoikeus laatuunsa nähden oli erillainen. Toisella oli oikeus nauttia maan antama puhdas tuotto, *dominium directum*, toisella valta viljellä maata ja antaa tämä käyttöoikeus perinnöksi jälkeläisilleen, *dominium utile*. Milloin molemmat oikeudet olivat samoissa käsissä, puhuttiin täydestä omistusoikeudesta, *dominium plenum*, milloin ne olivat eri henkilöillä, oli voimassa jaettu omistusoikeus, *dominium divisum*.” [Takaisin]
- KA Jutikkalan arkisto, kotimaiset esitelmät. Esitelmä 1950-luvun lopulla. Alkaa sanoin ”Vuonna 1606 Kaarle IX lahjoitti.” Katso myös Jutikkala 1934b, 486. [Takaisin]
- KA Jutikkalan arkisto, kotimaiset esitelmät. Esitelmä 1950-luvun lopulla. Alkaa sanoin ”Vuonna 1606 Kaarle IX lahjoitti.” Jokiöisten historiasta katso Aaltonen 1931, 136-156; Anttila 1991; Rinne-Jutikkala 1931, 157-191. [Takaisin]
- Jutikkala 1943, 11. [Takaisin]
- Jutikkala 1943, 11. [Takaisin]
- Vertaa Nurmiainen ja Piippo 1997, 320. Jutikkala on heidän mukaansa noudattanut Sven Tunbergin ajatusta kruunun vallan täydellisyydestä ja toisaalta ajatusta siitä, että feodalismi olisi kehittynyt Kaarle Suuren aikana. Katso esimerkiksi Jutikkala 1965a, 51, jossa Jutikkala viittaa Tunbergiin manneerisista feodalismien syntyä selventäessään. [Takaisin]
- Jutikkala 1943, 11. [Takaisin]
- Jutikkala 1943, 11. [Takaisin]
- Jutikkala 1965a, 42-59. [Takaisin]
- Jutikkala 1965a, 41-59. [Takaisin]
- Jutikkala 1942, 336. Keski-aiakeset läänit, joilla ei ollut mitään tekemistä maanomistuksen kanssa, muuttivat Kustaa Vaasan aikana läänityksiä. ”Vastakohtana laajoille läänneille (I) läänitykset käsittivät tavallisesti vain yksityisiä taloja, kyliä, korkeintaan jonkin veronkannan tai pitäjän, eikä niihin liittynyt hallintovaltaa, vaan läänityksenajan ainoana oikeutena oli kerätä itselleen läänitysalueen talojen kruununverot.” Katso myös Jutikkala 1943, 13. ”Feodalismi yritti kotiuttaa Ruotsi-Suomeen.” [Takaisin]
- Jutikkala 1965a, 58. Jutikkala myöntää: ”Tässä mielessä enimmäkseen Suomen talonpojat olivat lyhyen aikaa aatelin alustalaisia.” [Takaisin]
- Jutikkala 1965a, 46-59; Jutikkala 1942, 341-353; Jutikkala 1979, 72-74. [Takaisin]
- Jutikkala 1932, 14. ”Suomaanomistukseen tuleekin, kuten tunnettua, maalaisyhteiskuntaan ulkopuolisuena kasvannaisena. Sen muodostuminen soti näennäisesti niitä periaatteita vastaan, joita kuninkaat maapolitiikassaan usein harjoittivat. Tämä poliittika koski kuitenkin ainoastaan talonpoikaissäätä, ja suomaanomistuksen loi toinen sääty, aatelisto, jota ei käsitellyt maanviljelijä-, vaan sotilas- ja myöhemmin virkamiesluokkia ja jota ei voitu valtiontalouden silloisella kehitystasella palkata eikä palkita muutoin kuin luovuttamalla sille talonpoikien veroja, jakamalla sille läänityksiä.” [Takaisin]
- Jutikkala 1980, 106-124. [Takaisin]
- Jutikkala 1942, 356. [Takaisin]
- Jutikkala 1943, 11. ”Pohjoismaita lukuun ottamatta kaikissa Euroopan valtioissa yhteiskunta rakentui keskiajan alusta 18. vuosisadalle saakka läänitysajotseen, feodalismien pohjalta, ja vastaavanlaisia järjestelmiä tapaamme jokaisesta kulttuuripiiristä Amerikan atseekeilta Kauko-itään saakka.” [Takaisin]
- Jutikkala 1965a, 58. [Takaisin]
- Jutikkala 1965a, 59. [Takaisin]
- Jutikkala 1942, 341. [Takaisin]
- Jutikkala 1942, 343. [Takaisin]

60. Jutikkala 2003, 278. [Juridisten] teorioiden omaksumisen eivät johtaneet vain vilkastuneet kauppa- ja kulttuuriyhteydet tai aatelinuorukaisten ulkomaiset opintomatkat vaan ennen kaikkea se, että Ruotsin valtakunnan keskeinen maanlaki oli puutteellinen ja vanhentunut. Koska katsottiin, että kaikki lainsäädäntö, positiivinen oikeus, ilmensi joitakin korkeita oikeusperiaatteita, voitoin historianantaja Stig Jägerskiöldin mukaan "ainakin jossain määrin kansallisen oikeuden rinnalla ottaa huomioon vierasmaalaanlainen laki". Roomalaisen oikeuden katsottiin tulkitsevan yleispäteviä lausumia, joita luonnonoikeudellinen teoria piti koko ihmiskunnalle yhteisinä. Myöhemmin luonnonoikeus joutui nristriintaan roomalaisen oikeuden kanssa ja Kaarle XI kielä luonnonoikeutta vetoamaan roomalaisen Corpus Juris -lakikokoelman, mutta itse vetosi siihen reduktiota toimeenpantessa. Ei tietenkään ole kyettyä väittämään, etteivät teorioiden hyväksymisen tai hylyttämisensä ollen vaikuttaneet yhteiskunnalliset etunäkökohdat ja siten kruunun ja aatelin väliset voimasuhteet." Numiainen ja Piippo 1997, 315-320. [Takaissäin]
61. Kansallisen historianantutkimuksen suurten kertomusten u-käyrästä ja pohjoismaisen historianantutkimuksen suhteesta katso Aronsson, Fulsås, Haapala, Jensen 2008, 256-282. [Takaissäin]
62. Esimerkiksi Mirka Lappalainen on kritisoitnut Jutikkalan ja Eli Heckscherin käsityksiä 1600-luvun valtiosta liiallisina kirjistyksinä. Lappalainen 2012. [Takaissäin]
63. Numiainen & Piippo 1997, 323; Jutikkala 1942, 341-353; Jutikkala 1979, 26; Jutikkala 1983; Jutikkala 2003, 273. Vertaa Kujala 2003, 34-41. [Takaissäin]
64. 1700-luvun käännekehästä ja yhteiskunnallisista kehityskuluista katso Gadd 2000; Ylikangas 1986, 75-91, 93-101; Karonen 2014; Vahtola 2003, 7; Meinander 2006, 74-88; Mansén 2011, 13; Magnusson 2010, 10-12. [Takaissäin]
65. Jutikkala 1942, 446. Jutikkalan mukaan vainopakkolliset kyläjärjestykset "tyrkytettiin talonpojille ja isojakoihin heidät pakotettiin." "Niitä koskevien asetusten syntyvaiheet tarjoavat yhtä vähän kuin maalaisyhteiskunnan sihenastisen kehityksensä perusteita sitä käsitykselle, että edellinen merkitsi ikivanhojen talonpoikaisten tapojen vakinnuttamista, kun taas jälkimmäinen oli uudenlaisen, yksin uudenlaisen, yksin uudenlaisen talouspolitiikan varhainen oire." [Takaissäin]
66. Jutikkala 1949c, 572. "Maatalouselinkeinon kohottamiseksi oli myös vanhojen peltojen tuotantokykyä nostettava. Parannuksia oli kuitenkin turha toivoa, ellei entistä ankaramman säännötelyn avulla sarkajaon aiheuttamia haittoja pienennetty tai ellei painavastoin päästy kylien yhteisistä vainoasetuksiin. Edellinen tiet vei 1742 annettuihin ohjeihin vainopakkoa tuentavista kyläjärjestyksistä, jälkimmäinen isojakoihin. Näitä näennäisesti toisilleen vastakkaisia menetelmiä ei ole katsottava erilaisten taloudellisten katsonomatapojen ilmauksiksi. Talonpoikien kannalta kumpikin toimenpide merkitsi epäilemättä hänen etuaan silmälläpitäviä, mutta viranomaisten taholta tulleita pakkomääräyksiä." [Takaissäin]
67. Jutikkala 1949c, 573. [Takaissäin]
68. Jutikkala 1942, 447-448. [Takaissäin]
69. Jutikkala 1934a, 317. "Kyläjärjestyksen avulla ylläpidetty yhteistalous oli esteenä maanviljelijän yksityiselle yritteliäisyydelle ja sen kautta koko kylän maatalouden edistymiselle. Talonpoika oli luonnostaan vanhoillinen, ja jos hän halusi toimeenpanna jonkin uudistuksen, oli hänen siihen saatava koko kylän suostumus." [Takaissäin]
70. Jutikkala 1942, 457. "[E]nimmäiset tulokset on selitettävä siten, että kummassakin valtakunnassa tämä uudistus, joka asetti vanhan maannautinnan valinkauhaan, ainoastaan jonkinlaisena katalysaattorina joudutti sitä kehitysprosessia, joka sitä riippumatta oli parhaillaan käynnissä" [Takaissäin]
71. Jutikkala 1942, 431. "Valitusaatteet ja fyysokratit talousteoria, jotka samalla kun ne korostivat maanviljelyksen keskeistä asemaa talouselämässä vaativat, että maan tuli olla viljelijänsä omistamaa ja että omistusoikeuden tuli olla rajoittamattoman, niin että isäntä saattoi hallita taloaan mielensä mukaan." [Takaissäin]
72. Jutikkala 1942, 431. [Takaissäin]
73. Jutikkala 1932, 170. "Isovanh jälkeen huolehtivat kartanonomistajat siitä, että vanhat pellot ja niityt otettiin viljelykseen ja että karja saavutti entisen päälukunsa, ja kun siihen päästiin, oltiin tyytyväisiä. Mutta vapauden ajan loppupuolella heräs hämmästyttävään ja maataloudellisiin uudistuksiin. Alaa käsittelevä kirjallisuus kasvoi nopeasti. Uusia menetelmiä kehitettiin ja otettiin käyttöön." [Takaissäin]
74. Jutikkala 1949c, 506. "Taloudellinen hämmästytti eri akatemian piirissä kotoisedututkimukseen, jonka tarkoituksena ei enää ollut oman paikkakunnan luonnon, kansan ja mahtavan muinaisuuden ylläpitäminen kuten suurvaltakaudella, vaan sen elinkeinon ja niiden kehittämismahdollisuuden selvittäminen. 1747 perustettiin Turun akatemian sovelletun luonnontieteen, 'talousopin' professorin virka." [Takaissäin]
75. Jutikkala 1949c, 571-572. [Takaissäin]
76. Jutikkala 1932, 182. [Takaissäin]
77. Jutikkala 1932, 183. [Takaissäin]
78. Jutikkala 1934b, 499. "Mutta kun maatalouden, nimenomaan viljanviljelyn konjunkturit 1700-luvun lopulla olivat erittäin hyvät ja seuraavan vuosikymmenen alkupuolella suorastaan loistavat, kun fyysokratia nosti maatalouden tietoisuutta ja sitten käytännössä kunniaan, kun hallitus teollisuuden ja kaupan sijaan alkoi yksipuolisesti suosia maataloutta, kun tämä elinkeino tuli muotihaarukseksi ja kun siinä yllyttiin vuositaisesti suosittain menettelytavat ja alettiin kiikhoisasti kokeilla kaikkea uutta, tuli halveksittu maanviljelijän ammatti sellaiseen kunniaan, että moni maataomistava säätyläinen jätti virkansa ja antautui yksinomaan tilaansa hoitamaan." [Takaissäin]
79. Jutikkala 1934c, 115. "Valtakunnan ulkonaisen voiman ja sen taloudellisen merkityksen katsottiin oleellisesti riippuvan sen väkiluvusta – katsottiinhan vielä 1740-luvulla väkilukuja valtiosalaisuudeksi -, ja korkeaa väestönlisäystä alettiin pitää suorastaan hyvin hallitun yhteiskunnan kulmakivenä." [Takaissäin]
80. Jutikkala 1977, 87. "Maalaisyhteiskunnan sosiaalista luonnetta eivät määrää yksinomaan maanomistussuhteet ja niitä koskeva lainsäädäntö, vaan se on tulos monista eri komponenteista, joista ensinmainitun ohella tärkeimmän muodostaa väestöliike." [Takaissäin]
81. Jutikkala 1934b, 478-501. "Eräät lainsäädännölliset seikat edistivät tätä talonpoikaistilojen valtausta, johon vaikuttavana synnä viime sijassa tietysti oli halu sijoittaa varallisuuttaan maahan, suurten maanomistajien yhä ilmeisempi taloudellinen edullisuus ja erikoisapauksissa ruukien tarve hallita laajoja maa-aloja hiilenhankinnan vuoksi." [Takaissäin]
82. Jutikkala 1932a, 1; Jutikkala 1934b, 478. "Sääty-yhteiskunnan aikana oli joukko maatiloja, jotka pysyväisesti olivat ylempien kansanryhmien, aatelmien tai ainakin muiden säätyläisten asuvia ja jotka suuruudeltaan niin huomattavasti poikkesivat talonpoikaistiloista, että niiden ja kylien pikkutalojen välillä oli selvä juopa." Katso myös Jutikkala 1932a, 1 "Nykyaikaisessa yhteiskunnassa ei mielellään voi lainkaan puhua kartanoista, vaan suurtaloista, joista keskeytymätön jako yhä pienempiä tiloja ilman minkäänlaisia hyppäyksiä jatkuu aina mitättömiin palstatiloihin asti. Ruotsi-Suomen yhteiskunnassa 1700-luvulla oli sensijaan tällainen hyppäys, tällainen erottava juopa olemassa kartanon ja muunlaisen viljelysmaan välillä, ja tämä erotus tekee mahdolliseksi puhua erikoisesta kartanolaitoksesta." [Takaissäin]
83. Jutikkala 1932a, 23. "Kahdella tämän ohimenevän läänityskauden yhteiskunnallisella ilmiöllä oli pysyväinen ja erinomaisen tärkeä vaikutus kartanolaitoksen kehitykseen. Nämä olivat läänitystalonpoikien muuttuminen räisliampudeiksi ja tavallisia viikkipaiki säterien perustaminen. Edellisen kautta vedettiin suumaanomistuksen ja jälkimmäisen kautta suurviljelyksen piiriin suunnattomat määrät talonpoikaista." [Takaissäin]
84. Jutikkala 1942, 426-428. "Varsinkin Uudenmaan ja Turun läänien rajalla sijaitsevilla ruukialueilla ja samoin Hämeen ja Satakunnan kartanoseudulla sekä Uudenmaan sisäosissa, missä oli runsaasti säätyläisille kuuluvia ratsutiloja säteriratsutiloja monine augmentteineen, muuttui 1700-luvulla suuri joukko kruununtalillisia yksityishenkilöiden lampuodeiksi." [Takaissäin]
85. Jutikkala 1934b, 533. "Kartanon hävisivät sääty-yhteiskunnan mukana. Jo pitkän tämän sääty-yhteiskunnan rappeutumisvaihetta oli syntynyt kartanoita maaperälle, joka verotuksessa nautti hyvin vähäisiä tai ei mitään etuoikeuksia, ja toiselta puolen myönnettiin vähitellen kaikensäätyisille lupa omistaa minkälaisia maata hyvänsä. Juopa kartanon ja talonpoikaistalon, herasmistajan ja talonpoikaisten maanomistajien välillä kasvoi umpeen. Lampuotien päivätyöjärjestelmä oli jo kuollut, torpparilaitos oli jo aikansa elänyt ja odotti vuosikymmenten ajan surmaniskua. Maatalous muuttui kaupalliseksi elinkeinoksi. Suurtalilla ja pientalilla ei enää ollut kvalitatiivista, laatueroa, vaan kvantitatiivinen, määräero." [Takaissäin]
86. Rasla 2007, 484-490; Snellman 2014, 91-95, 243-253. [Takaissäin]
87. Jutikkala 1934b, 499. [Takaissäin]
88. Jutikkala 1932a, 203. "Mutta pelastettuaan täten itselleen moraalisen oikeuden yhteiskunnalle onnelliseen suumaanomistukseen, ei yläluokka ollutkaan haluas käyttämään sitä kartanoitensa maatalouden kehittämiseksi, vaan katsoi tällaisen toiminnan liian epämurkavaksi – talonpoikien ja torppan tehtäväksi, eikä säätyläisten -, ja alkoi pyrkiä takaisin siihen, että tämä entistään paljoo arvokkaampi maanomistussuhteet jälleen ainoastaan tulolähteeksi ja aatelmiesm kartanonerasta koronauuttajaksi." [Takaissäin]
89. Jutikkala 1932b, 89. [Takaissäin]
90. Jutikkala 1932b, 144. [Takaissäin]
91. Jutikkala 1932b, 92. [Takaissäin]
92. Jutikkala 1932b, 100-101. [Takaissäin]
93. Jutikkala 1932b, 102. Vertaa Jutikkala 1932a, 187-188. "Sekä yhteiskunnallista, että teknillistä traditioalisuutta säilyi epäilemättä Ruotsi-Suomenkin maataloudessa, mutta kuitenkin on se uusi henki, joka esiintyi 1700-luvun lopulla, suurviljelyksen nopea kehittyminen, kartanoiden taajat omistajanvaihdokset ja hintojen äkinäinen nousu merkinä mullistavasta käännekehästä. Kapitalistinen henki alkaa näyttäytyä myöskin kartanotalouteen liittyvissä yhteiskunnallisissa oloissa: alustalaisten veroja ja raskuksia, jotka vuosikymmenestä toiseen olivat pysyneet muuttumattomina, korotettiin 1700-luvun lopulla pitkin linjaa." [Takaissäin]
94. Jutikkala 1932a, 215. "Kartanoiden työvoimana ei ole käytettävä päivätyötalonpoikia – eivätkä ruukitkaan ole koskaan sellaisia käyttäneet – vaan muonatorppareita ja renkejä: pääpaino pantiin edellisille, koska 40-50 naimattoman rengin ja piian kurissapito olisi ollut vaikeata. Näille alustalaisilleen tuli kartanonherran perusaa kouluja, lasentarjoja ja vanhainkoteja. Sanalla sanoen: uusi industrialismin henki alkoi muokata vanhaa kartanotaloutta omiin kaavoihinsa." [Takaissäin]
95. Jutikkala 1934b, 193. "Vielä selvempi oli tällainen kehitysuunta Pohjois-Italiassa, missä feodaalitaalio jo keskijän lopulla kerääntyi kaupunkiin. Heidän maatalousmaansa jakaantui vuokratuiksi hajatuiksi, ja sen omistaminen muuttui pelkkäsi korolähteeksi varsinkin rahatalouden varhain tultua yleiseksi. Melkoisella osalla juuri nämä maaseudulta kerääntyneet tulot loivat Euroopan ensimmäiset kapitalistit, ja hämmästyttävällä tavalla elinkeinoja kohtaan käansi huomion pois maanviljelyksestä." [Takaissäin]
96. Jutikkala 1949c, 585. "Keskieurooppalaiset valitusaatteet antoivat herätteitä paitsi valtiolliselle myös yhteiskunnalliselle uudistusliikkeelle, ja samalla kun politiikassa säilyi hattujen ja myssyjen vastakohtaisuus, kirjisty riistriita aatelmien ja aateliittomien välillä." [Takaissäin]
97. Jutikkala 1949d, 591. [Takaissäin]
98. Jutikkala 1949d, 598-599. "Vapaudenajan loppuvuosien myssyjen hyökkäykset aatelin erioikeuksia vastaan eivät olleet voineet jäädä tuntemattomiksi syrjäseutujenkaan talonpojille, ja kun Kustaa III sitten uuden hallitusmuodon säätämistaloudessa lausui, että säätyvällään ajalla "vapaus oli muutettu aristokratian ikeeksi", räisli-talonpojat katsoivat olevansa juuri "niitä Kun.Maj. alaisia, joita viimeksi kuluneina vuosina on soirettu." [Takaissäin]
99. Jutikkala 1949d, 599. "[P]ettyivät lopulta sokeassa luottamuksessaan kuninkaaseen, jonka amollisuus rahvasta kohtaan ilmeni tuskin missään muussa kuin siinä, että hän parissa tapauksessa lievensi niitä rangaistuksia, mihin oikeustuimet olivat lakoihin ja mellakoihin osallistuneet talonpojat tuomineet." [Takaissäin]
100. Jutikkala 1949d, 651. [Takaissäin]
101. Jutikkala 1949d, 652. [Takaissäin]
102. Jutikkala 1965a, 166. [Takaissäin]
103. Jutikkala 1934b, 480. "Maanluontojen merkitys oli säätyajalla mitä tärkein, sillä maayksiköä kohti kannettujen verojen ollessa tavattoman raskaita merkitsi verovapaus arvaamatonta ylivoimaa taloudellisessa kilpailussa aatelmien ja talonpoikien välillä ja esiintyi siten suurviljelyksiä luovana tekijänä. Ja vaikka verovapaus tällä tavoin oli kiinnitetty maahan eikä henkilöön, pysyi se silti säätykauden lopulle saakka samalla ylempien säätyjen erioikeutena, sillä verovapauksia nauttivien tilojen eri ryhmien omistaminen oli sallittua ensin vain aatellisille ja myöhemmin (1723:n jälkeen) osittain aatelin vertaisille niinyhvin papistosta kuin porvaristostakin." [Takaissäin]
104. Jutikkala 1965b, 229. "Muuttunut käsitys ulkomaisista talousuhteista [naapurivaltioiden hyvinvoinnista] taloudellisesti myös oman kansakunnan edun mukaisesti] johtui viime sijassa uudesta, dynaamisesta elämäntalouduksesta, jolla valistus oli korvannut keskijältä perintyn staattisen näkemyksen. Rikkauksien summaa ei enää pidetty kerta kaikkiaan ihmiskunnalle annettuna, vaan sitä voitoin rajoittomasti kartuttaa." [Takaissäin]
105. Jutikkala 1965b, 232. "Aikana, jolloin traditiot menettivät arvonsa ja jolloin talouselämä ikään kuin unesta heräten siirtyi staattisesta tilasta dynaamisimpaan, mitä milloinkaan oli nähty, ei ollut helppo määrätä kurssia, ja vielä työläämmäksi tuli sen ylläpitäminen siksi, että ruhtinainden valta vajosi ja oli ohjattava uutta valtiolaivaa, jonka koneistoon ei vielä ollut perhedytty." [Takaissäin]
106. Jutikkala 1942, 499-500. [Takaissäin]
107. Turunen 2004, 170. Asiasta saa selkoa myös Jutikkalan kirjeenvaihdosta. Katso esimerkiksi Sandnes, Jörn – Jutikkala 2.12.1979 Jutikkalan ulkomaiset kirjeet. Eino Jutikkalan arkisto, KA. Sandnes piti Jutikkalaa Bonden – adelsmannen – kronan -teoksen jälkeen Pohjoismaiden johtavana tutkijana siinä aiheessa. [Takaissäin]
108. Turpeinen 2006, 79-80; Rasla, Jutikkala, Mäkelä-Ailaitalo 2003; Peltonen 2004. 1800-luvun loppu on usein nähty suuren kasvun, kaupallistumisen ja välttämättömän infrastruktuurin kehityksen aikana suomalaisen maatalouden historiassa. Jutikkala oli itsekin sitä mieltä, että tuottavuuden suhteen maatalouden vallankumous käynnistyi aikaisintaan 1800-luvun viimeisen kolmen vuosikymmenen aikana. Katso Jutikkala 2001. [Takaissäin]
109. Jutikkala 1965b, 247. [Takaissäin]
110. Jutikkala 1965b, 247, 260. "[T]apahtuneet muutokset eivät olleet olleet jyrkkiä eivätkä nopeita." [Takaissäin]
111. Vertaa Jalava 2014, 57. [Takaissäin]

